

K17883

1

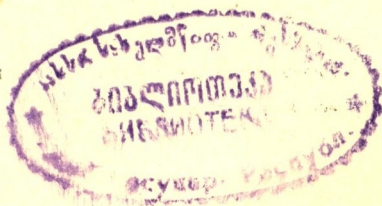
პავლე ხუჭუა

781C 411210
6979

შაღვა თაქთაქიზვიდი

(მონოგრაფიული ნარკვევი)

1788
8871

მუსგონდი
თბილისი
1962

d

საქართველოს საბჭოთაო სოციალისტური რესპუბლიკის
საგარეო ურთიერთობების მინისტრის განკარგულებაში

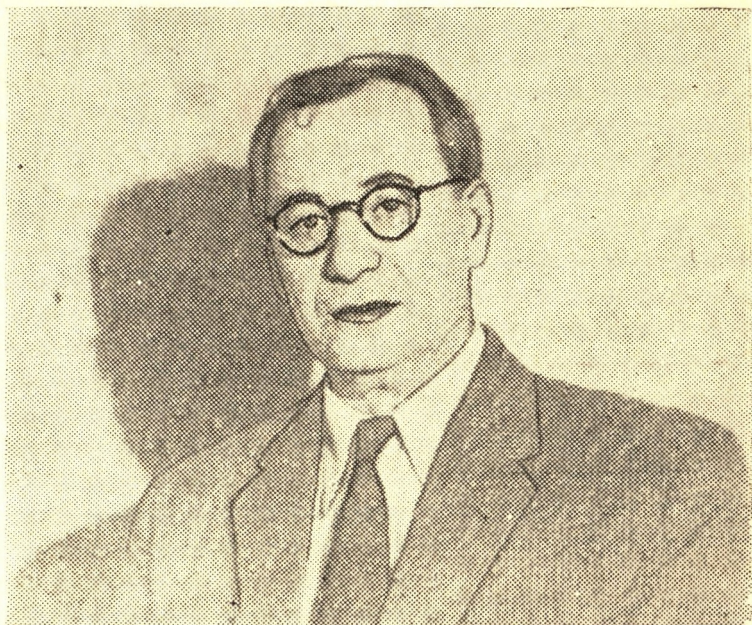

საგარეო ურთიერთობების მინისტრის განკარგულებაში

საგარეო ურთიერთობების მინისტრის განკარგულებაში

რედაქტორი ლადო დონაძე
გამომშვები პეტრე შირიაშვილი

ჩაბარებულია წარმოებაში 19/IV-1962 წ.
ფორმის რაოდენობა 3, ხელმოწერილია დასაბუქდად 9/VI-1962 წ.

რომელი ქართველის გული არ ატოკდება ჭეშმარიტი პატრიოტული გრძნობით, როდესაც იგი მშობლიური სამუსიკო კულტურის დღევანდელ მდგომარეობას წარმოიდგენს?

გადახედეთ ჩვენს საოპერო თეატრს, თბილისის კონსერვატორიას, საგუნდო კაპელას, რიცხვმრავალ სამუსიკო სკოლებსა და სასწავლებლებს, საქართველოს ფილარმონიას, რადიო-ტელეგადაცემათა პროგრამებს, მხატვრული თვითმოქმედების კოლექტივებს— რამდენი უნარიანი ქართველი დებულობს მონაწილეობას ეროვნულ სამუსიკო და საბალეტო ხელოვნების წარმატებაში.

ავიღოთ საკუთრივ ქართული პროფესიული მუსიკა. ორმოციოდე წლის წინად, გარდა ორი-სამი ოპერისა, თითზე ჩამოსათვლელი რომანსებისა და მხატვრული სიმღერებისა, — არაფერი გავაჩნდა. დღეს კი. არ არსებობს მუსიკაში ყანრი თუ ფორმა, რომელშიაც ეროვნული კომპოზიტორების მიერ არ იყოს შექმნილი საყოველთაოდ ცნობილი, დიდად დაფასებული მაღალმხატვრული ნაწარმოებები: სიმფონიები და ბალეტები, ორატორიები და კანტატები, სიმღერა-რომანსები, ინსტრუმენტული კონცერტები და ოპერეტები, კვარტეტები და კამერული მუსიკის სხვა მრავალრიცხოვანი ნიმუშები.

მთელი ეს ეროვნული სიმდიდრე, აღმოცენებული ქართველი ხალხის მხატვრულ შემოქმედებით ნიადაგზე, სახელოვან კლასიკოსთა უკვდავ ტრადიციებზე, უცხოური კულტურის საუკეთესო მონაპოვართა გონივრულ გამოყენებაზე, გროვდებოდა თანდათანობით, მრავალ სიძნელეთა გადალახვის, ნიჭიერი საბჭოთა კომპოზიტორების თავდადებული მოღვაწეობის შედეგად. ამ უკანასკნელთა რიცხვს მიეკუთვნება ცნობილი კომპოზიტორი, დირიჟორი, პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე შალვა მიხეილისძე თავთაქიშვილი,

რომელმაც დიდი ღვაწლი დასდო მშობლიური ქვეყნის სამუსიკო კულტურის ზრდასა და განვითარებას.

შალვა თაქთაქიშვილი სამოღვაწეო ასპარეზზე ოციანი წლების დასაწყისში გამოვიდა. ეს ის წლები იყო, როდესაც ახალგაზრდა საბჭოთა რესპუბლიკას მრავალრიცხოვანი საარსებო ამოცანები უნდა გადაეწყვიტა ქართველი ხალხის სოციალ-პოლიტიკურ, ეკონომიურ და კულტურულ ცხოვრებაში. სხვა დარგებთან ერთად, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა ეროვნული ხელოვნების აღორძინებას, მისი სწრაფი აღმავლობისათვის ხელის შეწყობას, მასებში ვალვიძებულ მხატვრულ-ესთეტიკურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას.

მართალია, ჯერ კიდევ ენერგიით სავსე და შემოქმედებითი უნარის მქონე ეროვნული სამუსიკო ხელოვნების უფროსი თაობის წარმომადგენლები (ზ. ფალიაშვილი, მ. ბალანჩივაძე, დ. არაყიშვილი, ვ. დოლიძე კ. ფოცხვერაშვილი და სხვ.) დიდ და ნაყოფიერ მუშაობას ეწეოდნენ, მაგრამ ეს ზოდი იყო საკმარისი, საოცრად გაზრდილ კულტურულ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად.

და აი, მათ გვერდით, თანდათანობით ებმება მუსიკალურ-საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში მათ მიერვე გამოზრდილი ახალგაზრდა ეროვნული მუსიკალური ძალები. უკანასკნელნი აღარ კმაყოფილდებიან არსებული მდგომარეობით ქართული მუსიკის დარგში. ახალგაზრდა ქართველ მუსიკოსთა მიერ არსდება საზოგადოება, რომელიც მიზნად ისახავს ეროვნული მხატვრული ძალების კონსოლიდაციას, მათ გაერთიანებას მნიშვნელოვანი ამოცანების გადაწყვეტის მიზნით. ამ საზოგადოების შექმნის ერთ-ერთი ინიციატორი და სულისჩამდგმელია შალვა თაქთაქიშვილი. იგი უშუალო მონაწილეობას ღებულობს, როგორც ვიოლინისტი და დირიჟორი, ამ საზოგადოების მიერ შექმნილი ჯერ სიმებიანი, ხოლო შემდეგში—სიმფონიური ორკესტრის მუშაობაში.

ქართველ კომპოზიტორ-კლასიკოსების მიერ შექმნილი საოპერო, სარომანსო და საგუნდო ნაწარმოებებით, რომელნიც ეროვნული კულტურის სიამაყეს წარმოადგენენ, ვეღარ შემოიფარგლებოდა ქართული ეროვნული მუსიკა. ახლა უკვე საჭირო იყო სხვა

მუსიკალური ჟანრების წარმოქმნა, რომელთაც ჩვენში აქობამდე არ გააჩნდათ შემოქმედებითი ტრადიციები.

მით უფრო დასაფასებელია შ. თაქთაქიშვილის უდავო დამსახურება ეროვნული ინსტრუმენტული მუსიკის დარგში, რომელშიაც იგი გვევლინება პირველი ქართული პროგრამული სიმფონიური ნაწარმოების — სიმფონიური პოემის, პირველი სიმებიანი კვარტეტის, საფორტეპიანო ტრიოსი და ბავშვთა საფორტეპიანო პიესების ავტორად.

დღეს ჩვენ კომპოზიტორებისაგან მოვითხოვთ საბჭოთა სინამდვილის, ჩვენი თანამედროვეობის გამოსახვას პირველ ყოვლისა საოპერო და საბალეტო ნაწარმოებებში, როგორც ყველაზე მასობრივ და პოპულარულ სამუსიკო ჟანრებში. ამ მხრივაც შ. თაქთაქიშვილმა პირველმა გადადგა გაბედული ნაბიჯები და შექმნა პირველი ქართული საბჭოთა ოპერა („დეპუტატი“) და ბალეტი („მალთაყვა“). სხვა საკითხია, თუ რამდენად გამართლდა ეს ცდები მხატვრულ-დრამატურგიულად. მაგრამ თუ პრიორიტეტს, გზის გაკაფვას, პირველი ნიმუშების შექმნას ამა თუ იმ დარგში თავისი ისტორიული მნიშვნელობა არ დაუკარგავს, მაშინ შ. თაქთაქიშვილმა სრულის უფლებით დაიმსახურა წამომწყების, პიონერის სახელი ქართული საბჭოთა ოპერისა და ბალეტის დარგში.

წელთა მანძილზე შ. თაქთაქიშვილი სამაგალითო მონდომებით და გატაცებით უძღვება სხვადასხვა სახის საგუნდო და საორკესტრო კოლექტივებს, თვითმოქმედ ანსამბლებს, დიდ დროსა და ენერგიას ახმარს კონსერვატორიის სტუდენტ-ვოკალისტთა საოპერო — სცენური მომზადების საქმეს.

სწორედ ეს მრავალმხრივი და ერისათვის სასარგებლო მოღვაწეობა წარმოადგენს საფუძველს იმ პატივისცემისა და გულწრფელი მადლობისა, რაც შ. თაქთაქიშვილმა ქართველ ხალხში დაიმსახურა.

* * *

შალვა თაქთაქიშვილი დაიბადა 1900 წლის 27 აგვისტოს გორის მაზრის სოფ. ქვემო-სვითში, ცხინვალის მახლობლად, გამოჩენილი

პედაგოგის და საზოგადო მოღვაწის მიხეილ ივანეს-ძე თაქთაქიშვილის ოჯახში. შალვას დედა — ნინო მიხეილის ასული, უაღრესად კულტურული პიროვნება, იყო და ცნობილი პუბლიცისტის გიორგი ლასხიშვილისა.

1905 წელს მ. ი. თაქთაქიშვილი დაინიშნა ბაქოს კომერციული სასწავლებლის დირექტორად. ამასთან დაკავშირებით, მთელი მისი ოჯახი ბაქოს გადასახლდა. მ. ი. თაქთაქიშვილის ღრმა ცოდნისა, ადმინისტრაციული ნიჭისა, განსაკვიფრებელი ენერგიისა, მტკიცე პრინციპულობისა და ნებისყოფის წყალობით, ბაქოს კომერციული სასწავლებელი, მოკლე ხანში, მთელი კავკასიის ერთ-ერთ სანიმუშო სასწავლო დაწესებულებად იქცა.

სპეციალური საგნების საფუძვლიან შესწავლასთან ერთად, მ. ი. თაქთაქიშვილი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა მოსწავლეთა ზოგადკულტურულ განვითარებასაც. ამ მიზნით, კომერციულ სასწავლებელში, მან შემოიღო სხვადასხვა სამუსიკო ინსტრუმენტებზე დაკვრა და მალე, მოსწავლეთა ძალებით, სანიმუშო სიმფონიური ორკესტრიც ჩამოაყალიბა. ამ ორკესტრში უკრავდნენ ამავე სასწავლებლის მოწაფენი—მ. ი. თაქთაქიშვილის ვაჟები: შალვა (ვიოლინო) და გიორგი (ჩელო).

შალვა თაქთაქიშვილს ადრე გამოაჩნდა მუსიკისადმი მიდრეკილება. რვა წლისას დააწყებინეს ვიოლინოს დაკვრა გამოცდილ პედაგოგ იული ანტონის-ძე შეფერლინგთან, რომელიც მსოფლიოში სახელგანთქმული პროფესორის ლეოპოლდ აუერის მოწაფე იყო.

„შეფერლინგს გატაცებით უყვარდა მუსიკა—იგონებს შ. თაქთაქიშვილი—და ასევე გატაცებით მან მეც შემაყვარა ეს ხელოვნება. თუ მე შემდეგში მუსიკოს-პროფესიონალის გზა ავირჩიე, ამაში არავის წინაშე არა ვარ დავალებული ისე, როგორც შეფერლინგის წინაშე“.

ეს ადამიანი, მართლაც რომ მთელი თავისი არსებით მუსიკოსი იყო. ვიოლინოს დაკვრას ასწავლიდა კომერციულ სასწავლებელში და მოსწავლეთა ორკესტრსაც დირიჟორობდა. გარდა ამისა,

* იმ ხანად ბაქოში არავითარი სამუსიკო სასწავლებელი არ არსებობდა. იყო მხოლოდ კერძო პედაგოგების: შეფერლინგის, კრონგოლდის და სხვათა სავიოლინო კლასები; ასევე—ფორტეპიანოს, ჩელოს და სხვა საკრავთა ღარგში.

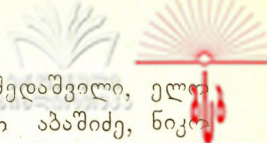

შეფერლინგის უშუალო მონაწილეობით, სასწავლებელში ხშირად იმართებოდა კამერული მუსიკის კონცერტები და მოსწავლეთა გუნდის გამოსვლები. ამ გუნდში შ. თაქთაქიშვილიც გალობდა.

მაგრამ მარტო ამით როდი ამოიწურება მომავალი კომპოზიტორის სიყრმის დროინდელი მუსიკალური შთაბეჭდილებანი. თვით მ. ი. თაქთაქიშვილებისას ხშირად იმართებოდა მუსიკალური საღამოები, რომლებშიაც ოჯახის წევრები ღებულობდნენ მონაწილეობას: მამა უკრავდა კლარნეტს, შალვა — ვიოლინოს, გიორგი — ჩელოს, ხოლო მათი და მარიამი — როიალს.

ამგვარად, შალვა თაქთაქიშვილი, რვა წლის ასაკიდან, მუსიკალური ინტერესების ატმოსფეროში იზრდება, რაც ხელს უწყობს მისი მხატვრული გემოვნების განვითარებას. იგი ზავშვობიდანვე ეცნობა დასავლეთევროპული და რუსული კლასიკური და სალონური მუსიკის ნიმუშებს. მოგვიანოდ იგი ხშირად ესწრება ბაქოს საოპერო თეატრის სპექტაკლებს, მეკლენბურგის კვარტეტის გამოსვლებს, უსმენს გამოჩენილ სოლისტებს: ხეიფეცს, ციმბალისტს, წალბანდიანს, ვიოლონჩელისტ როსტროპოვიჩს. ფაქიზი პუნების ანღლგაზრდას უყვარს საათობით ჯდომა როიალთან და იმპროვიზირება.

მომავალი ქართველი კომპოზიტორის იდეურ ზრდაზე შესამჩნევ გავლენას ახდენდა ბაქოში გამართული ტრადიციული ქართული საღამოები და წარმოდგენები. შალვას მამა, წელთა განმავლობაში, ფართო საზოგადოებრივ მოღვაწეობას ეწეოდა ბაქოს ქართველობაში. იგი იყო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ბაქოს განყოფილების, ბაქოს ქართული „დრამატული კომიტეტის“ თავმჯდომარე; ეს კომიტეტი სისტემატურად დგამდა გიორგი ერისთავის, ვალერიან გუნიას, იოსებ გედევანიშვილის, ალექსანდრე სუმბათაშვილის, ა. ცაგარელის, შალვა დადიანის და სხვა ქართველ დრამატურგთა პიესებს. ქართულ წარმოდგენებსა და კონცერტებში მონაწილეობის მისაღებად ბაქოელები იწვევდნენ გამოჩენილ არტისტულ ძალებს, რომელთა შორის იყვნენ: ლადო მესხიშვილი, ვასო აბაშიძე, ნუცა ჩხეიძე, მაკო საფაროვი-აბა-

შიძისა, იუზა ზარდალიშვილი, ალექსანდრე იმედაშვილი, ელო ანდრონიკაშვილი, ელისაბედ ჩერქეზიშვილი, ტასო აბაშიძე, ნიკო გოცირიძე, შალვა დადიანი, სანდრო ჟორჯოლიანი (იმხანად—ბაქოს ვაჟთა 1-ლი გიმნაზიის პედაგოგი), ნიკო გვარამია, ვანო სარაჯიშვილი, სანდრო ინაშვილი და მრავალი სხვანი.

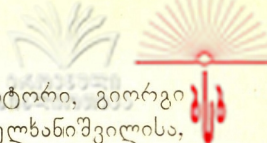
დაუვიწყარია ეს საღამოები, რომლებიც ხელს უწყობდნენ ბაქოელ ქართველებში პატრიოტული გრძნობების გაღვივებას და განამტკიცებდნენ მათში საყვარელი სამშობლოს ნათელი მომავლის რწმენას.

1916 წელს თაქთაქიშვილების ოჯახი ქუთაისს გადავიდა; შალვამ განაგრძო სწავლა ადგილობრივ რეალურ სასწავლებელში, ხოლო ვიოლინოს დაკვრას—იმავე ლ. აუერის მოწაფესთან, ვიოლინისტი მაგაზინერთან გადიოდა. 1918 წლიდან თაქთაქიშვილები სამუდამოდ დასახლდნენ თბილისში. აქ შალვამ, 1919 წელს, დაამთავრა რეალური სასწავლებელი. 1921 წელს შევიდა თბილისის მეორე კონსერვატორიაში, სადაც მეცადინეობდა ვიოლინოს კლასში—ი. ი. ფიშბერგის ხელმძღვანელობით, ხოლო კომპოზიციის თეორიას გადიოდა პროფ. დ. ე. არაყიშვილთან. ორი წლის შემდეგ, როდესაც მოხდა მეორე კონსერვატორიის პირველთან გაერთიანება, შ. თაქთაქიშვილმა განაგრძო კომპოზიციაში მეცადინეობა პროფ. ს. ვ. ბარხუდარიანის კლასში. 1928 წელს მან დაამთავრა საკომპოზიტორო ფაკულტეტი.

შ. თაქთაქიშვილმა ადრე დაიწყო დამოუკიდებელი პროფესიული მუშაობა. 1920—1921 წწ. იგი თბილისის საოპერო თეატრის ორკესტრის არტისტია (ვიოლინისტი). ერთდროულად (1924 წლამდე) საქართველოს პროფესიულ კავშირთა კულტგანყოფილების ორკესტრში უკრავს.

ფაქიზი, სათნო ბუნების ადამიანს იზიდავს ბავშვთა სამყარო. 1921—1925 წლებში იგი გატაცებით მუშაობს პედაგოგად თბილისის საშუალო სკოლებში, სადაც ასწავლის ბავშვებს სიმღერას, ნერგავს მათში მუსიკის ხელოვნებისადმი სიყვარულს.

1922 წელს თბილისში ჩამოყალიბდა „ახალგაზრდა ქართველ მუსიკოსთა საზოგადოება“, რომელიც 150-მდე წევრს აერთიანებდა.

ამ „საზოგადოების“ დაარსების ერთ-ერთი ინიციატორი, გიორგი თაქთაქიშვილისა, იონა ტუტსკიასი, დიმიტრი სულხანიშვილისა, ზრიგოლ კილაძისა, ლარისა ქუთათელაძისა და სხვათა გარდა, შალვა თაქთაქიშვილიც იყო.

„მუსიკალურმა საზოგადოებამ“ უდაოდ პროგრესული როლი შეასრულა ქართული სამუსიკო კულტურის განვითარების საქმეში. მის ირგვლივ შემოიკრიბა ახალგაზრდა ქართველი მუსიკოსები, რომელთაც მიზნად დაისახეს მშობლიური ხელოვნებისადმი ყოველმხრივი ხელისშეწყობა.

„საზოგადოების“ პირველ მნიშვნელოვან ღონისძიებას წარმოადგენდა 1923 წელს სიმებიანი ორკესტრის დაარსება, რაც, ერთი წლის შემდეგ, სიმფონიურ ორკესტრში გადაიზარდა. 1925 წელს, „საზოგადოების“ წევრთაგან, ჩამოყალიბდა პირველი ქართული სიმებიანი კვარტეტი; იმავე წელს, თბილისის კონსერვატორიასთან, ა. ფალავას და „საზოგადოების“ ხელმძღვანელთა ინიციატივით, საოპერო სტუდიაც დაარსდა.

ამგვარად, „მუსიკალურმა საზოგადოებამ“ მრავალმხრივი მოღვაწეობა გაშალა ახალგაზრდა ეროვნული-საშემსრულებლო კადრების მომზადების, მშრომელთა ფართო მასებში კამერული, სიმფონიური და საოპერო ხელოვნების ენერგიული პროპაგანდის წახით. „საზოგადოების“ ამ მნიშვნელოვანი მუშაობის ჩატარებაში აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდნენ ცნობილი არტისტული ძალები, რომელთა შორის აღსანიშნავია: დირიჟორი ივანე ფალიაშვილი, რეჟისორები—კოტე მარჯანიშვილი, აკაკი ფალავა, სანდრო ახმეტელი და ალექსანდრე წუწუნავა.

სიმფონიური ორკესტრის მონაწილეთა დიდი უმრავლესობა შემდეგში პროფესიონალ-მუსიკოსთა გზას დაადგა. მათ შორის უნდა აღინიშნოს: დირიჟორები—ევგენი მიქელაძე, ალ. გველესიანი, ალ. ნასიძე, შალვა აზმაიფარაშვილი, სურენ ჩარქქოვი, მიხეილ ძიძიშვილი, ვახტანგ ნენდანი-ბარნაბელი, კომპოზიტორები — იონა ტუტსკია, ზრიგოლ კილაძე, ვანო გოკიელი, მუსიკოსი—პედაგოგები: გ. თაქთაქიშვილი, ლ. შიუკაშვილი, ლ. იაშვილი, გ. ონიაშვილი, ბინო კოზმინსკაია, ვ. მელენტიევი, ვ. გეჯაძე, ვ. ხოროშვილი, ვ. ლან-

ჩავა, გ. გვენცაძე; მუსიკოს-მკვლევანი — შალვა ასლანიშვილი, გრიგოლ ჩხიკვაძე, ნიკო ჩიგოგიძე, და სხვანი.

შალვა თაქთაქიშვილი, რომელიც ამ ორკესტრში ვიოლინოს პარტიას უკრავდა, მალე დაწინაურდა როგორც დირიჟორი. მას არაერთხელ ჩაუტარებია საპასუხისმგებლო სიმფონიური კონცერტები თბილისში, ბორჯომში, აბასთუმანში და საქართველოს სხვა ქალაქებში, სადაც „საზოგადოების“ სიმფონიური ორკესტრი საგანტროლოდ ჩადიოდა (1925—1928 წლებში).

აღასნიშნავია, რომ მთელ რიგ ქართველმა კომპოზიტორმა (ტუხუცია, კილაძე, გოციელი და სხვ.) პირველად ამ ორკესტრისთვის დაწერილ პიესებში გამოამჟღავნა თავისი შემოქმედებითი ნიჭი. იგივე ითქმის შალვა თაქთაქიშვილზედაც, რომლის პირველი საორკესტრო ნაწარმოებები: „ნანა“ (ჩელოს სოლოთი) და „ოროველა“ (1923) წარმატებით იქნა შესრულებული ორკესტრის მიერ გ. მ. იპოლიტოვ-ივანოვის, ი. ფალიაშვილის და ავტორის ხელმძღვანელობით.

დირიჟორობით გატაცებული შ. თაქთაქიშვილი არ იგიწყებს თავის საყვარელ პედაგოგიურ მუშაობას. 1925—1928 წლებში იგი ასწავლის თეორიულ საგნებს თბილისის 1 მუსიკალურ სასწავლებელში. ამავე დროს ხელმძღვანელობს თბილისის კონსერვატორიის საორკესტრო კლასს. აკაკი ფაღავასთან ერთად თბილისის IV მუსიკალურ სასწავლებელში დგამს საოპერო ნაწყვეტებს „ორფეოსიდან“, „დარეჯან ცბიერიდან“, კასტალსკის „თაღამიდან“.

1928 წელს, დიმიტრი სულხანიშვილთან ერთად, აარსებს ბათუმის მუსიკალურ სასწავლებელს, ერთი წელი უწევს მას ხელმძღვანელობას, რითაც ნიადაგს უმზადებს ამ სასწავლო დაწესებულების შემდგომ ნაყოფიერ საქმიანობას.

1929 წელს, ზ. ფალიაშვილთან ერთად, უძღვება ხარკოვში გამართულ ქართული მუსიკის საღამოებს. კონცერტები გაიმართა ხარკოვის (იმ დროს—უკრაინის სსრ სატახტო ქალაქი) სახელმწიფო ოპერის თეატრში. პროგრამაში შედიოდა: ოპერა „დაისის“ შესავალი, მაროს ტირილი, ლეკური; საბალეტო მუსიკა ოპერიდან „აბესალომ და ეთერი“, სუიტა—ფანტაზია იმავე ოპერის მუსიკი-

დან, ზ. ფალიაშვილის კანტატა, მიძღვნილი დიდი ოქტომბრის X წლისთავისადმი, ი. ტუსკიას „ანდანტე“ სიმებიანი ორკესტრისათვის, გ. კილაძის საორკესტრო სუიტა № 1, გოჩას არია მ. ბალანჩივაძის „დარეჯან ცბიერიდან“, ჩელოს სოლო—„მწუხარება“—ორკესტრის თანხლებით შ. თაქთაქიშვილისა და სხვ. სოლისტებად გამოვიდნენ მ. გრიშკო (ბარიტონი), ე. დილოვი (ჩელო) და სხვ.

შ. თაქთაქიშვილს საქართველოს რადიოკომიტეტის ხაზითაც მოუხდა ფრიად საჭირო და ნაყოფიერი მუშაობის ჩატარება. 1932—1936 წლებში იგი იყო ამ დაწესებულების სიმფონიური ორკესტრის მთავარი დირიჟორი და, პარალელურად, მისი ინიციატივით დაარსებულ რადიოკომიტეტის ვოკალური ანსამბლის ხელმძღვანელი.

ამ დროისათვის შ. თაქთაქიშვილს უკვე თავი აქვს დანებებული ჰედაგოგიური მუშაობისათვის სკოლებში. მაგრამ მთლიანად მაინც არ ჩამორჩა ახალგაზრდებთან მეცადინეობას. სხვადასხვა წლებში იგი უძღვება, როგორც დირიჟორი თბილისის მუსიკალურ სასწავლებელთა საორკესტრო კლასებს, ამავე სასწავლებლებისა და მუსიკალური ათწლედის მოსწავლეთა გაერთიანებულ სიმფონიურ ორკესტრს. ამ ორკესტრს შესრულებული აქვს: შუბერტის „დაუმთავრებული სიმფონია“. ჰაინდის სიმფონია, მოცარტის რემინოული და ბეთჰოვენის მესამე საფორტეპიანო, ვივალდის სავიოლინო კონცერტები, ზ. ფალიაშვილის „ნანა“ ვოკალური ანსამბლისა და სიმებიანი ჯგუფისათვის და სხვ.

1938—1939 წლებში შ. თაქთაქიშვილი—ა/კ სამხედრო ოლქთან არსებული წითელარმიული სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლის სამხატვრო ხელმძღვანელი და მთავარი დირიჟორია. ამის შემდეგ მას იწვევენ საქართველოს ფილარმონიის კამერული განყოფილების ხელმძღვანელად.

1937 წლიდან შ. თაქთაქიშვილი კონსერვატორიის საოპერო კლასის დირიჟორია, სადაც იგი ნაყოფიერ მუშაობას ეწევა მომავალ საოპერო მომღერლებთან.

გარდა სამსახურებრივი მოვალეობის კეთილსინდისიერად შესრულებისა, შ. თაქთაქიშვილი, მრავალ წელთა მანძილზე, აქტიურ

საზოგადებრივ მოღვაწედ გვევლინება. სხვადასხვა დროს იგი იყო „ახალგაზრდა ქართველ მუსიკოსთა საზოგადოების“ გამგეობის წევრი; ამავე „საზოგადოების“ საოპერო სტუდიის მუშაკი; თბილისის საოპერო თეატრის ადგილკომის წევრი; ქუთაისის სასკოლო ორკესტრის დამაარსებელი და დირიჟორი; თბილისის კონსერვატორიის ადგილკომის თავმჯდომარე; საქ. საბჭოთა კომპოზიტორთა კავშირის გამგეობის, მთელ რიგ საკონკურსო კომისიების წევრი და ა. შ.

უბრალო ჩამოთვლაც კი იმის, რაც დღემდე შ. თაქთაქიშვილს გაუკეთებია ქართული საბჭოთა სამუსიკო კულტურის დარგში, ცხადყოფს მის ღრმა ინტერესს მშობლიური ხელოვნებისადმი, უშრეტ ენერგიას, ავტორიტეტულობას და დიდ პრაქტიკულ გამოცდილებას.

საბჭოთა საქართველოს მუსიკალურმა საზოგადოებამ ღირსეულად დააფასა შალვა თაქთაქიშვილის ღვაწლი მშობლიური კულტურის წინაშე. 1961 წლის 11 იანვარს, ვანო სარაჯიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის დიდ საკონცერტო დარბაზში მოეწყო შ. თაქთაქიშვილის დაბადებიდან 60 წლის და შემოქმედებითი, პედაგოგიური და საშემსრულებლო მოღვაწეობის 40 წლისთავთან დაკავშირებული იუბილე.

საზეიმო სხდომა შესავალი სიტყვით გახსნა საიუბილეო კომისიის თავმჯდომარემ კომპოზიტორმა შალვა მშველიძემ. მოხსენებით შ. თაქთაქიშვილის მოღვაწეობის შესახებ გამოვიდა ამ სტრიქონების ავტორი.

იუბილარს მრავალი მუსიკოსი მიესალმა, რომელნიც გულთბილად აღნიშნავდნენ შ. თაქთაქიშვილის ღვაწლს მშობლიური სამუსიკო კულტურის წინაშე. სხვადასხვა ორგანიზაციებისაგან მან აუარებელი საჩუქრები და საპატიო მომართვები მიიღო.

დიდ კონცერტში, რომელიც საზეიმო სხდომის შემდეგ გაიმართა, შესრულებული იქნა შ. თაქთაქიშვილის სხვადასხვა ჟანრის ნაწარმოებები, გულისხმიერად მიღებული რიცხვმრავალი აუდიტორიის მიერ.

ვანო სარაჯიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის საოპერო კლასი. ნ. ა. რომსკი-კორსაკოვის ოპერადან „მეფის საცოლუ“ ნაწყვეტების დადგმის შემდეგ.

სხედან (მარცხნიდან): ს. არუთინოვა (ლიუმაშა), შ. თაქთაქიშვილი, კონცერტ-მეისტერი გ. ტიხოვა, ე. პატარაია (მარტა), დგანან: გ. ზარიძე (გომელი), თ. მუშკუ-ლიანი (სობაკინი), გ. მიჩაძე (დუნიაშა), ო. ბახტაძე (ლიკოვი). 1951 წლის მაისი.

მიუხედავად შ. თაქთაქიშვილის მრავალმხრივი და ნაყოფიერი მუშაობისა ქართული სამუსიკო კულტურის სხვადასხვა დარგში, განსაკუთრებული მნიშვნელობა მაინც მის საკომპოზიტორო მოღვაწეობას ენიჭება.

არიან კომპოზიტორები, რომელნიც, შემოქმედებით ასპარეზზე გამოსვლისთანავე, მკაფიოდ ამქლავნებენ თავის ინდივიდუალობას, წერის მანერას, ხალხურ მუსიკასთან მჭიდრო დამოკიდებულებას და, მამასადამე—თავის ეროვნულ ჭეობას. ასე დაიწყო საკომპოზიტორო მოღვაწეობა გრიგოლ კილაძემ, იონა ტუსკიამ, შალვა მშველიძემ, ალექსი მაჭავარიანმა, სულხან ცინცაძემ და სხვებმა. წელთა მანძილზე მათ, რა თქმა უნდა, განავითარეს საკომპოზიტორო ოსტატობა, გააფართოეს ეროვნული მუსიკის გამომსახველ საშუალებათა შესაძლებლობანი, გამოიჩინეს ინტერესი სხვადასხვა მუსიკალური ჟანრებისადმი. მაგრამ, პირველ ნაწარმოებებშივე, აშკარად ჩანდა ამ კომპოზიტორთა ორგანული კავშირი ხალხურ მუსიკალურ შემოქმედებასთან, ღრმა დამოკიდებულება მთელს ქართულ კულტურასთან.

სხვაგვარი იყო შ. თაქთაქიშვილის შემოქმედებითი გზა. მისი, როგორც ეროვნული პროფილის მქონე კომპოზიტორის ზრდის პროცესი დაკავშირებულია ნაციონალური მუსიკალური ენის დაბალ დიეზასთან.

შ. თაქთაქიშვილმა ქართულ მუსიკაში ფეხი შემოდგა არა როგორც „ხალხის წიაღიდან“ გამოსულმა მუსიკოსმა, არამედ როგორც რაფინირებული კულტურის წარმომადგენელმა, რუსული და დასავლეთევროპული ხელოვნების ნიმუშებზე აღზრდილმა ინტელიგენტმა.

შ. თაქთაქიშვილის შემოქმედებითი მოღვაწეობა იწყება 1921 წელს, როდესაც იგი წერს თავის პირველ ნაწარმოებს — „ნანა“ — ბალმონის ტექსტზე. ტექსტის შერჩევა, მელოდიის სანტიმენტალური მიმოქცევანი და საფორტეპიანო თანხლების მიერ შექმნილი ნატიფი ჰარმონიული ფონი ამ ნაწარმოებს მიაკუთვნებს იმ სალონურ კულტურას, რომლის ძლიერი გავლენის ქვეშ იმყო-

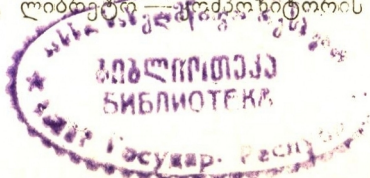
ფებოდა დამწყები კომპოზიტორი. ამასვე მოწმობს მისი პირველი საფორტეპიანო პიესა „ზღაპარი“ (1922) და „ნანა“ ჩელოსათვის ფ.-პ. თანხლებით (1922).

მართლაც, კომპოზიტორის ბავშვობისა და სიყრმის წლების მუსიკალურ-ლიტერატურულ შთაბეჭდილებათა წყაროს შეადგენდა: მენდელსონის, სენ-სანსის, რებიკოვის, მასნეს, გრეჩანინოვის, ბრაგას, პიერნეს და სხვათა შემოქმედება; მეორე მხრივ — ბავშვთა ზღაპრულ-ფანტასტიკური სამყარო, ასახული გრიმების და ანდერსენის ზღაპრებში, საბავშვო ჟურნალში „სვეტლახოვ“ (ციცინათელა), ა. ფ. მარკსის გამომცემლობის „ოქროს ბიბლიოთეკაში“ და ა. შ. ამ თავისებური კულტურის ზეგავლენას ჩვენ ვამჩნევთ არა მარტო ადრინდელ შემოქმედებით პერიოდში; იგი დროგამოშვებით თავს იჩენს მოგვიანოთაც, რადგან, არც თუ ისე ადვილი იყო კომპოზიტორისათვის ახალგაზრდობიდანვე შეთვისებული მხატვრული ატმოსფეროს ზეგავლენისაგან ერთბაშად თავის დაღწევა.

ამასთან, არ შეიძლება არ აღინიშნოს ერთი ფრიად საგული-სხმო ფაქტი: იმავე 20-ანი წლების დასაწყისში, შ. თაქთაქიშვილი მიმართავს ქართული ხალხური სიმღერების საწყისებს. მის მიერ შექმნილი — „ურბული“ (1921, ტენორისათვის), „ნანა“ (1922, ჩელოსათვის) და „ოროველა“ (1923, ორკესტრისათვის) საინტერესოა როგორც მათი ავტორის ცდა — დაუახლოვდეს მშობლიურ ფოლკლორს, შეითვისოს მისი ენა და საკუთარი მეტყველებაც ამ ძვირფასი მასალის კილოინტონაციურ ბუნებას შეუფარდოს.

საინტერესოა, რომ ამავე პერიოდში, შ. თაქთაქიშვილი განიცდის არა მ. ბალანჩივაძის და ზ. ფალიაშვილის, არამედ დ. არაყიშვილის ზეგავლენას, რადგან მისთვის არაყიშვილისეული მუსიკალური „ადმოსავლეთი“ (რომელიც, არსებითად, რუსული, კერძოდ — მოსკოვეური „ორიენტალიზმიდან“ მომდინარეობს) უფრო ახლოა, უფრო შეესატყვისება თაქთაქიშვილის მიერ ეროვნულობის გაგებას მუსიკაში, ვიდრე ფალიაშვილისეული, ხალასი ხალხურობით გაჯერებული, შემოქმედება.

შ. თაქთაქიშვილის ოთხმოქმედებიანი საბავშვო ოპერა-ზღაპარი „განთიადი“ (1923, ლიბრეტო — კომპოზიტორის ძმის, დრამა-

ტურგ გიორგი თაქთაქიშვილისა), — ერთ-ერთი პირველი ნიმუში ქართული მუსიკის ამ ჟანრისა, წარმატებით დაიდგა 1924 წელს თბილისის საოპერო სცენაზე. მთავარ როლების შემსრულებლად გამოვიდნენ: ნიკო ქუმსიაშვილ, ზ. სვანიძე, ნ. კარგარეთელი, ვოლჩანეცკაია, ვლადისლავსკაია და სხვ. დირიჟორობდა ი. პ. ფა-ლიაშვილი, დადგმა კ. ანდრონიკაშვილისა; ბალეტმეისტერი ს. სერ-გეევი, მხატვარი ირ. გამრეკელი. უნდა ითქვას, რომ ამ ოპერის ტექსტი დაწერილი იყო რუსულ ენაზე; ქართული თარგმანი ეკუთ-ვნის ვ. გაფრინდაშვილს.

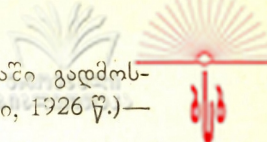
„განთიადი“, თავისი მიამიტი სიუჟეტით, ნათელი, ალერსიანი მელოდიურობით, რომელსაც არაფერი აქვს საერთო წმინდა ეროვ-ნულ ჰანგებთან, წარმოადგენს კომპოზიტორის ცხოვრების უბედ-ნიერესი ხანის — ბავშვობისა და სიყრმის ერთგვარ მოგონებას. იგივე ითქმის მის სხვა საბავშვო ოპერებზე: „ყვავილთა შორის“ (1922, ლიბრეტო კომპოზიტორის დედის, ნ. მ. თაქთაქიშვილის), „პირველი მასი“ (1924, გეგეჭკორის ლიბრეტო) და „შემოდგო-მა“ (1925, ტექსტი ბათმანიშვილის), რომელნიც რამდენჯერმე შე-სრულდა შრომის სკოლების მოსწავლეთა ძალებით თბილისში, ქუ-თაისში, ბათუმში, ხაშურში, ჭიათურასა და გორში.

1926 — 1930 წლებში შ. თაქთაქიშვილი ვანციცის სულიერ დე-პრესიას, რაც აშკარად ჩანს მის ვოკალურ ნაწარმოებებში: „ტუ-სალი“ (სპერანსკის ტექსტზე), „ბედისწერა“, „ღამე“ და სხვა. მუ-სიკალური ენა აქ იგივეა, რაც საბავშვო ოპერებში; მაგრამ, რაც მთავარია, კომპოზიტორი იჩენს მისწრაფებას დაბალი რეგისტრე-ბისაკენ, 5—6—7 ბემოლებიან მინორულ ტონალობებისაკენ, პირად განცდათა, დაძაბულ სულიერ განწყობილებათა სამყაროში გან-დგომისაკენ.

იმ წლების ნაწარმოებთა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რა არის კომპოზიტორისათვის სამყარო?

— „ცივი ღამე... ირგვლივ ძილი... სიჩუმე... და ყოველმხრივ ჩამოწოლილი სიბნელე...“ ამაოა „ტუსალის“ გაქანება სინათლი-საკენ, თავისუფლებისაკენ... მისი ზვედრია — კვლავ „ცივი საპყრო-ბილე, დუმილი ირგვლივ“...

მძაფრ სულიერ განცდებს, გულს მოწოლილ სევდას იგი მოკ-

ლე და უაღერსად გამომსახველ საციოლონჩილო პიესაში გამომს-
ცემს, რომლის სახელწოდებაც—„მწუხარება“ („ურმული, 1926 წ.)—
პირდაპირ შეესატყვება ავტორის მიერ გაცდილს.

შ. თაქთაქიშვილი — მეტად მოკრძალებული, ნაზი ბუნების
ადამიანია. მას ახასიათებს უშუალო, გამახვილებული ნერვული რეა-
გირება გარეშე მოვლენების მიმართ, მაგრამ არასოდეს იგი ამ
რეაგირებას არ ამჟღავნებს აშკარად. ყველასათვის დასანახავად და
შესაცნობად. მხოლოდ თავის ქმნილებებს თუ გაანდობს და მათში
გამოხატავს იგი იმას, რაც აწუხებს, სტანჯავს ან ახალისებს და
ახარებს. ალბათ შ. თაქთაქიშვილის ამ ბუნებრივ თვისებებში გა-
ურკვევლობის შედეგი იყო, რომ, ზემოდ დასახელებულ ნაწარ-
მოებთა ემოციური ტონუსის მიხედვით, მას მკაცრი „განაჩენი“ გა-
მოუტანეს და დაახასიათეს იგი, როგორც „მსოფლშეგრძნების გა-
მოძახილი ქართველი ინტელიგენციის გარკვეული ფენისა, რო
მელმაც არ იწამა რევოლუცია“...

მაგრამ, ვიდრე ასეთ უსაფუძვლო იდეურ-პოლიტიკურ „და-
ხასიათებას“ დაიმსახურებდა, თვით შ. თაქთაქიშვილმა ჰპოვა თავის
თავში ძალა გაერღვია მძიმე სუბიექტურ გაცნდათა ატმოსფერო,
მოენახა გამოსავალი ბურუსით მოსილ პირად სამყაროდან ნათელ,
ჯანსაღ და ქმედით ობიექტურ გარემოსთან. ამას მოწმობს, ერთი
მხრივ, ენერგიითა და ნებისყოფით სავსე „წითელარმიელთა სიმღე-
რები“ (1926 წ., ს. ერთაწმინდელის ტექსტზე), დაწერილი ქართუ-
ლი დივიზიის პოლიტგანყოფილების დაკვეთით, ხოლო, მეორე მხრივ,
სხვადასხვა ავტორთა ლექსებზე აგებული „პიონერული სიმღერები“
(1927). სამი წლის შემდეგ ამას მოჰყვება ათი პატარა, ხატოვანი
მუსიკალური სახეებით გამორჩეული საფორტეპიანო პიესების კრე-
შული — „ბავშვთა სამყარო“.

როგორც ვხედავთ, შ. თაქთაქიშვილის არაერთგზისი მიმართვა
ბავშვთა სპექტაკ და მიამიტ სამყაროსადმი გამოწვეულია არა მარ-
ტო ნორჩი არსებებისადმი მისი სიყვარულით, არამედ კომპოზი-
ტორის ბუნებრივი მისწრაფებითაც — აქ, უმწიკვლო არსებათა შო-
რის, მათზე ფიქრით და მათი გასახარელი პიესების შექმნით გან-
შორდეს გულის გამაწვრილებელ სევდიან ფიქრებს, სულიერად
განიწმინდოს მათთან ურთიერთობით, ჰპოვოს შეება და სიხარული.

სხვა არა იყოს რა, შ. თაქთაქიშვილმა, ეროვნული სამუსიკო ლიტერატურის ამ დარგში, მოგვცა პირველი, მხატვრულად დასრულებული ნიმუშები, რომელთაც დღემდე არ დაუკარგავთ თავისი მიმზიდველობა და მუსიკალურ-აღმზრდელიობითი მნიშვნელობა.

მაგრამ, გარდა ბავშვთა სამყაროსი, იყო მეორე, ფრიად მნიშვნელოვანი სფერო, რომლისაკენაც მთელის თავისი არსებით, მისთვის დამახასიათებელი უშუალოებითა და გულწრფელობით მისწაფოდა კომპოზიტორი. ეს იყო — თანამედროვეობის თემა, მოწინავე, რევოლუციური იდეებით გაჯერებული სიუჟეტები, რომელთა მუსიკალურ ასახვას კეთილშობილურ მიზნად ისახავს კომპოზიტორი.

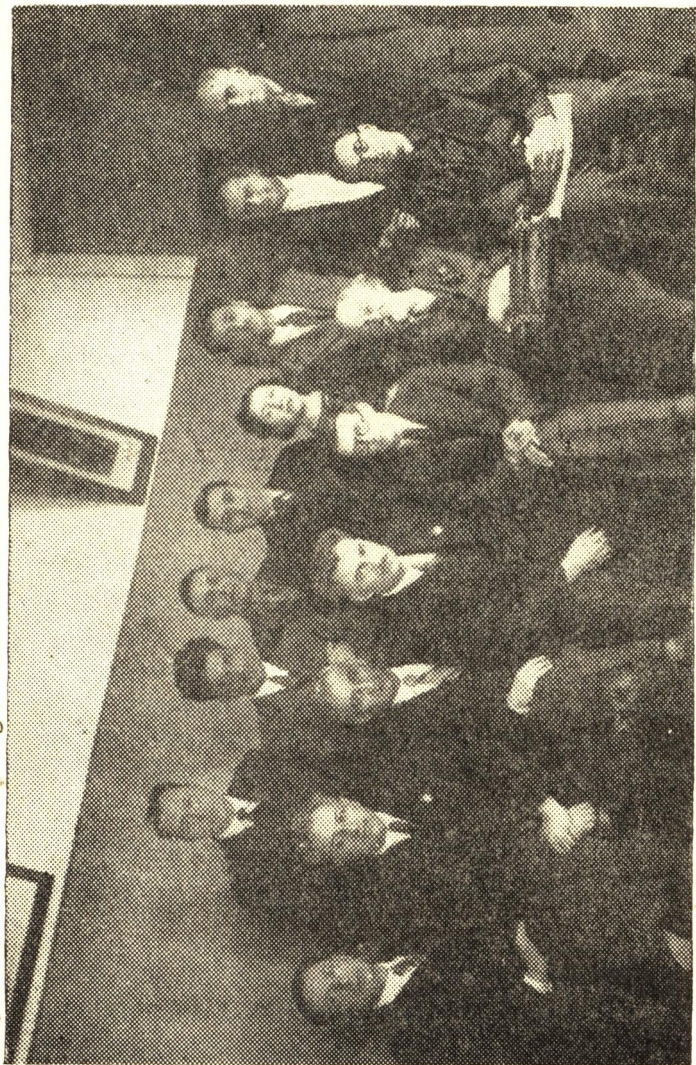
ცხადია რომ „განთიადს“ — ამ საბავშვო ზღაპრულ ოპერას „რევოლუციურად“ ვერ ჩავთვლით (როგორც ამას ერთ დროს თვით ავტორი სთვლიდა) მხოლოდ იმის ვამო, რომ მასში „წითელი ყვავილი“ — ყაყაჩო „მეთაურობს“ ყვავილთა „ამბოხებას“! ამიტომ, სოციალური თემატიკისადმი მიმართვის პირველ საყურადღებო ნიმუშად შ. თაქთაქიშვილის შემოქმედებაში უნდა მივიჩნიოთ მისი სამნაწილიანი სიმფონიური „პოემა 1905 წელზე“, რომლის პროგრამა აგებულია ფელიქს კონის სიტყვებზე. ეს ნაწარმოები, მიძღვნილი თავისი ბიძის, ცნობილი საზოგადო მოღვაწის გიორგი ლასხიშვილის ხსოვნისადმი, იწერებოდა 1930—1931 წლებში და რამდენჯერმე იქნა შესრულებული ავტორის ღირიყრობით.

„პოემა 1905 წელზე“ — პირველი, რევოლუციურ თემაზე დაწერილი პროგრამული სიმფონიური ნაწარმოებია ქართულ მუსიკაში. ამაშია მისი დადებითი მხარე.

„პოემის“ მოკლე პროგრამა ასეთია:

I ნ ა წ ი ლ ი... „სამეფო ჯარების დამარცხება დამარცხებას მოედევდა. სულ უფროდაუფრო ვიშვლდებოდა არსებული წყობილების სიდამპლე. ომთან დაკავშირებით ნადგურდებოდა ქვეყანა და სულ უფრო ეცემოდა იგი“.

დისონანტურ აკორდულ წყობათა ქრომატიული სკვლები, მელოდიური ხაზის დაძაბულობა, ორკესტრში გამეფებული პირქუში კოლორიტი — ასეთია, ზოგადად, ამ ნაწილის მუსიკა, რომელიც

თბილისის სახ. კონსერვატორიასთან არსებული მუსიკალური სკოლა ათწლედის ხელმძღვანელები და პედაგოგები. სხედან (მარცხნიდან): ვ. ხმალაძე, შ. ალსაბაძე, ს. ბარხუდარიანი, გ. კოლაძე, და შოსტაკოვიჩი (სტუმრად თბილისში), დ. არაყიშვილი, შ. თაქთაქიშვილი. დგანან (მარცხნიდან): გ. თაქთაქიშვილი, თ. დიმიტრიადი, ნ. ჩიგოგიძე, გ. ლომიძე, მ. როგოცკაია, დ. მგელაძე, ა. ანდრიაშვილი, დ. გუგუა. 1943 წელი.

უმთავრესად, ცალკეული, ერთმანეთთან სუსტად დაკავშირებული ფრაგმენტებისაგან შესდგება. ძირითადი სახეები შოკლეული თანმიმდევრულ განვითარებას და მთლიანობას.

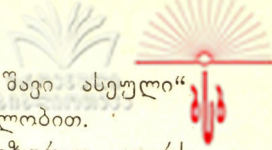
II ნაწილი... „ყველა კლასებში იზრდებოდა აღელვება და აღშფოთება. ძლიერდებოდა მუშათა მოძრაობა. რევოლუციური ტალღა მაღლა იწევდა. ბრძოლა ღებულობდა მკვეთრად რევოლუციურ ხასიათს. თვითმპყრობელობა იძულებული გახდა გამოსულიყო კონსტიტუციური მანიფესტით, უკან დაეხია და რევოლუციურ ხალხისათვის დაეთმო ბრძოლის ველი. დაიწყო ბურჟუაზიული ლიბერალიზმის „გაზაფხული“.

ამ ნაწილის დასაწყისში გაივლის „ავბედი“ მთელტონიანი ვაჟა, გადიდებული კვარტები და სამხმოვანებანი.

სიმებიანთა და ხის ჩასაბერთა გამკვეთი ქრომატული სვლები მკვახე დისონანტურ ხმოვანებას ქმნიან. აქა-იქ გაიელვებს „მარსელიეზას“, ვ. ი. ლენინის საყვარელი რევოლუციური სიმღერების: „სმელო ტოვარიში, ვ ნოგუ“ და „ზამუჩენ ტიაჟოლოი ნევოლეი“ მელოდიური მიმოქცევანი. თანდათანობით დაძაბული ჯდება „ბრძოლა“, რაც, კულმინაციურ მომენტში (დო-დიეზ მაჟორში), გადაიზრდება ჯერ მძლავრ, საზეიმოდ მყდერ „მარსელიეზაში“, ხოლო, უშუალოდ მის შემდეგ, — ენერგიულ რევოლუციურ სიმღერაში „სმელო ტოვარიში, ვ ნოგუ“. ანდანტედან, ტალღისებური აკომპანემენტის ფონზე, გაისმის ტრადიციული საოპერო — არიოზული ხასიათის მელოდია (დადაბლებული II საფეხურიით), რაც სანტიმენტალური იტალიური საოპერო კანტილენას მოგვაგონებს. ნაწილი თავდება ორკესტრის მდორე, რბილი ხმოვანებით.

III ნაწილი. „...და ამას, მთავრობის მხრივ, მყისვე მოჰყვა მრისხანე რეაქცია. „გაზაფხული“ გათავდა. მეფის მთავრობა მოქმედებას შეუდგა“....

კვლავ გაისმის ორკესტრში მკვეთრი, „მშრალი“ დისონანტური აკორდები. სიმებიანთა დაბალ რეგისტრში, ვალტორნებსა და ტრომბონებში პირქუშად ხმოვანებს ნაწყვეტები საეკლესიო საგალობლიდან — „სპასი გოსპოდი“ (იხსენ უფალო ხალხი შენი).

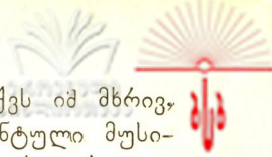
აგერ გამოვიდა დარაზმული რეაქციური ძალა — „შავი ასეული“ სახელმწიფო ჰიმნის — „ბოჟე ცარია ზრანი-“ს გალობით.

ვიოლინოების ფიგურაციათა ფონზე მაესტროზურად ჟღერს „სპასი გოსპოდი“. მუსიკის „შეტევით“ ხასიათს ხაზს უსვამს მცირე დოლის ოსტინატური, მარშისებური რიტმული მიმოქცევა, რასაც მოსდევს, ფლექსოტონის შესრულებით, გროტესკული, უხამსი მყვირალა მელოდია ჰუსარული სიმღერისა — „პო ულიცე პილ პოდშიაია“. მაგრამ ამ თემას სწყვეტს მთელი ორკესტრის მძაფრი დარტყმა. კლარნეტის სევდიან სოლოს უერთდება სიმებიანი ჯგუფი, რომელთაც მიჰყავთ მუსიკა გასხივოსნებულ სოლ-დიეზ მაჟორულ ხმოვანებისაკენ. რევოლუცია დამარცხდა, მაგრამ ნათელი მომავლის რწმენა ურყევია!..

ბევრი რამ ამ „პოემაში“ მოწმობს ავტორის შემოქმედებით მოუძმწიფებლობას. იგი თავს ვერ ართმევს ძირითადი თემატური მასალის განვითარებას.. აქედან — მუსიკალური ფაქტურის ფრაგმენტულობა, ეპიზოდურობა. ტექსტში მოცემული იდეური შინაარსის მხატვრული განზოგადების ნაცვლად — ბგერწერითი ეპიზოდების სიჭარბე. ყოველივე ამას ზედ ერთვის მუსიკალურ გამომსახველ საშუალებათა ეკლექტურობა, რასაც არაფერი აქვთ საერთო ეროვნულ მუსიკალურ მეტყველებასთან.

მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ჩვენ იმისათვის შევჩერდით „პოემაზე“, რომ ამ ნაწარმოებმა საგრძნობლად შეუწყო ხელი კომპოზიტორს სუბიექტურ განცდათა სფეროდან თავის დაღწევაში. გარდა იმისა, რომ შ. თაქთაქიშვილმა პირველად სცადა აქ თავისი მზარდი ოსტატობა საორკესტრო მუსიკის სფეროში, „პოემის“ რევოლუციური სიუჟეტი, მიუხედავად მისი მუსიკალურად გადაწყვეტის არასაკმაო ხარისხისა, იდეურად და ფორმით რთული მუსიკალური ნაწარმოების დარგში საკუთარი შემოქმედებითი ძალეზის პირველი მოსინჯვა იყო.

შალვა თაქთაქიშვილს არა მარტო აღრინდელი, არამედ მთელი შემდგომი შემოქმედებითი გზის განმსაზღვრელ ნაწარმოებად მისი პირველი სიმებიანი კვარტეტი გვევლინება. პირველი კვარტეტის (რე მინორი, 1930 წ.) მნიშვნელობა სცილდება ავტორის საკომპოზიციო სტილის დადგენის საკითხთა ფარგლებს. გარდა

მხატვრულისა, მას ისტორიული მნიშვნელობაც აქვს იმ მხრივ, რომ წარმოადგენს ქართული კამერტული ინსტრუმენტული მუსიკის პირველ უმნიშვნელოვანეს ნიმუშს, კერძოდ კი — საკვარტეტო უანრის ფუძემდებელ ნაწარმოებს. ამ დარგში მას მხოლოდ ი. ტუ-სკიას ერთნაწილიანი კვარტეტი (1926) უსწრებს, აგებული ხალხური სიმღერის — „ჩელას“ — ინტონაციურ და ჰარმონიულ მიმოქცევებზე.

როგორც ზემოდ აღვნიშნეთ, შ. თაქთაქიშვილი დაუინებით ეძებდა გამოსავალს ღრმა შინაგან სულიერ განცდათა სფეროდან. ამ მიზნით იგი ქმნის „პოემას 1905 წელზე“. ამ თემას კომპოზიტორი მიუდგა არა როგორც რევოლუციურად განწყობილი, მეზობლის სულისკვეთებით გამორჩეული ხელოვანი, არამედ როგორც მოწინავე ინტელიგენტი, რომელიც გულწრფელად და მთელი თავისი შეგნებით თანაუგრძნობს რევოლუციას, სწამს მისი ისტორიული აუცილებლობა.

სულ სხვაა, ამ მხრივ, შ. თაქთაქიშვილის პირველი კვარტეტი, მიძღვნილი ნიჭიერი მუსიკოსის, ქართული კვარტეტის ერთ-ერთ დამაარსებლის პ. ბოკერიას ხსოვნისადმი.

ამ კვარტეტის ემოციური ზეგავლენის ძალა — გამოთქმის უშუალობასა და მომხიბვლელ გულწრფელობაშია, რაც ნაწარმოების ოთხივე ნაწილში ვლინდება. მთელს კვარტეტში გამეფებულია ერთიანი ფსიქოლოგიური ტონუსი — მძაფრი სულთერი აღელვებულობა, გამოწვეული სევდით, უიმედობით, გულის წუხილით. ასეთი განწყობილებანი არც მის წინა წლების პიესებს ეუცხოება. მაგრამ აქ, ამ ციკლურ ნაწარმოებში, სადაც კომპოზიტორი არ იყო შეპირობებული არც პოეტური ტექსტით, არც პროგრამულობის მოთხოვნილებებით, მძლავრად, შეუზღუდველად გამოვლინდა ის, რაც მას აღელვებდა, ჰქეჯინდა, სულს უმღვრევდა. მე ვამბობ — შეუზღუდველად, და მხედველობაში მაქვს უშუალო ემოციურობის წინა პლანზე წამოწევა შედარებით მასალის რაციონალურ „შეწონილობასთან“, მელოდიკურ, ჰარმონიულ და რიტმულ საშუალებათა ოსტატურის „მომჭირნობით“ გამოყენებასთან.

შ. თაქთაქიშვილი მანამდეც მიმართავდა ქართულ ხალხურ

სასიმღერო მასალას. მაგრამ ამ უკანასკნელის გამოყენება როდესაც ატარებდა ისეთსავე შემოქმედებით ხასიათს, როგორც პირველ კვარტეტში. კომპოზიტორი ღრმად ჩაწვდა მშობლიურ ფოლკლორისათვის დამახასიათებელ მღერადობას და გარდაქმნა იგი შეფარდებით როგორც თავისი მელოდიურობის ნიჭთან, ისე ინსტრუმენტული მუსიკის ბუნებასთან. კომპოზიტორმა მუსიკოსის შინაგანი ალლოთი შეიგრძნო და აღიქვა კვარტეტის ფორმა — კამერული ინსტრუმენტული მუსიკის ეს ურთულესი სახეობა; სწორედ ამან განსაზღვრა ნაწარმოების მუსიკალური და კონსტრუქციული ღირსებანი.

როგორც ჩანს, ეს უეჭველი თვისებები საფუძველი იყო იმისა, რომ შ. თაქთაქიშვილის კვარტეტი №1 მრავალგზის იქნა შესრულებული ისეთი გამოჩენილი ანსამბლების მიერ, როგორიცაა: ვილიომის, გლაზუნოვის, კომიტასის სახელობის და სხვა კვარტეტები.

შ. თაქთაქიშვილის პირველი კვარტეტის პირველი ნაწილის დასაწყისში გატარებულია მხიარული ხალხური სიმღერის — „დელი დელა“ — ს თემა, მაგრამ მინორულ კილოში. განმეორებით გატარებისას ხდება ამ მუსიკალური სახის არა მარტო ინტონაციური, არამედ ემოციური ტრანსფორმირებაც. ტონალურად შეცვლილი (სი-მინორი), იგი იკავებს დამხმარე პარტიის ადგილს. სონატურ ალეგროში (I-ნაწ.) მონოთემატური პრინციპის გამოყენებით კომპოზიტორი ქმნის ამ ნაწილის ძირითადი განწყობილების — მზარდი სულიერი აღელვებულობის — ერთიან დრამატულ ატმოსფეროს. თემის პოლიფონიურად და ჰარმონიულად დაძაბულ გატარებისას კვარტეტში გაისმის ჩაიკოვსკისებური მძიმე „ამოოხვრანი“, პერიოდების დამთავრებისას — ხორალისებური კადანსები დამახასიათებელი შეკავებით. ანსამბლის ყოველი ინსტრუმენტი აქტიურად მონაწილეობს ნაწარმოებში მოცემული სულიერი მღელვარების დამაჭერებლად გადმოცემაში.

მეორე ნაწილი იწყება ალტის სოლოთი. აქ კომპოზიტორი მოხდენილად იყენებს ცნობილი ხალხური სიმღერის — „ნეტავი გოგოვ, მე და შენ“ მელოდიკურ ინტონაციებს, რომელნიც ორგანულად ენასკვება ხორალისებურ ხმოვანებას. ამით კომპოზიტორი აღწევს მეტად რბილი, პოეტური სევდით გამსჭვალული მუსიკალური სა-

ხეების შექმნას. ალევრო ვივაჩედან მუსიკის მდინარებას სწყევტს სკერცოზური ეპიზოდი, აგებული ხალხური ხასიათის თემაზე. იგი, თავისი მხიარული, უდარდელი ხასიათის ჩონგურისებური აკომპანემენტით (პიციკატო) მკვეთრად ხაზს უსვამს მთელს ნაწილში ასახულ ღრმა სევდიან განწყობილებას. მეორე ნაწილი თავდება ადაჯიოთი, რომელსაც წინ უსწრებს ათტაქტიანი საორგანო პუნქტი სი-ზე, რისთვისაც კომპოზიტორი მოითხოვს ჩელოს ბანის სიმის წდოს) ნახევარი ტონით დადაბლებას. დასკვნითი აკორდი, თავისი მაჟორული კადანსით, ერთგვარი შვების, სულიერი დაწყნარების შთაბეჭდილებას სტოვებს.

მესამე ნაწილია — მსუბუქი, სხარტი სკერცო, აგებული „ცანგალა და გოგონას“ თემაზე. სკერცოს ფაქტურაში აქა-იქ გამოკრთის „ო, საბრელას“ ინტონაციები. შუა ნაწილში — ტრიოში — გამოყენებულია ხალხური სიმღერის — „ქვედრულა ადიდებულას“ მოტივები, რაც აძლიერებს სკერცოს ნათელ, უდარდელ ხასიათს.

ფინალში, სალტარელსებრ საცეკვაო რიტმზე ($\frac{12}{8}$) კვლავ სიმის „ნეტავი გოგოს“ მელოდიკურად შეცვლილი მიმოქცევანი. ვარიაციული ფორმით დამუშავებული ეს თემა ტარდება ყველა ინსტრუმენტში. ფინალის და მთელი კვარტეტის კულმინაციამდე კომპოზიტორი იძლევა ხმოვანების თანდათანობით დინამიზაციას (მოლტო ესპრესივო, აჯიტატო) კანონური იმატაციის წესით გატარებულ ქმედით მოტივზე (I-ვიოლინოს და ჩელოს პარტიებში), რომელიც დ. არაყიშვილის რომანსის „შემოღამებას“ ინტონაციებს ენათესავება. თვით კულმინაციური მომენტი კი (მენო მოსო) წარმოადგენს გულის სიღრმიდან ამოხეთქილ მწვავე ტრაგიკული გრძნობის მძლავრ ფეთქებას, იმ სულიერი ტანჯვის უკანასკნელ აზვირთებას, რომლის გაქარწყლება ან შენელება ვერ შესძლო ვერც ადაჯიოს ლირიკულმა ჩაფიქრებულობამ, ვერც სკერცოს ცხოველყოფილმა მხიარულებამ და ვერც ფინალის უდარდელმა, ოპტიმიზმით გაჯერებულმა დასაწყისმა.

კვარტეტი უნაკლო როდია. მასში არ არის სათანადოდ გაშლილი სონატური ალევრისათვის დამახასიათებელი ძირითადი მუსიკალური სახეების ინტენსიური მოტივურ-თემატიკური დამუშავება;

უფრო შედეგიანად და მეტის ეფექტურობით შეიძლებოდა ბოლიფონიური ხერხებისა და ვარიაციული ტექნიკის გამოყენება; ფოლკლორული მასალა მეტ მხატვრულ განზოგადოებას მოითხოვდა. მუსიკალური ენაც, სტილისტურად, შესაძლოა უფრო მთლიანი და გამართული ყოფილიყო. მაგრამ ყოველივე ეს „გამოსყიდულია“ ხალასი გრძნობების, ფსიქოლოგიურ განცდათა გადმოცემის უშუალობითა და გულწრფელობით.

უნდა ითქვას ისიც, რომ ერთია — ცოდნა კლასიკური საკვარტეტო ლიტერატურისა; მეორეა — პრაქტიკულად შექმნა საკვარტეტო ჟანრის სრულყოფილი ნიმუშებისა ეროვნული მუსიკის ნიადაგზე, და ისიც მაშინ, როდესაც, როგორც ამ შემთხვევაში, შ. თაქთაქიშვილს არავითარი მაგალითი მსგავსი ნაწარმოებებისა მის დროინდელ ქართულ მუსიკაში არ გააჩნდა. ამიტომაც დიდად დასაფასებელი შ. თაქთაქიშვილის ღვაწლი, რომელმაც შექმნა პირველი დასრულებული ოთხნაწილიანი სიმებიანი კვარტეტი და ამით კამერულ ინსტრუმენტულ ჟანრს ქართულ ეროვნულ მუსიკაში მტკიცე საძირკველი ჩაუყარა.

არანაკლებ საგულისხმოა ისიც, რომ შ. თაქთაქიშვილმა პირველმა გამოიყენა თავის შემოქმედებაში რიგი ისეთი ხალხური სიმღერებისა („ნეტავი გოგოვ,“ დელი-დელა“, „ცანგალა და გოგონა“, „ოროველა“ და სხვ.), რომელნიც შემდეგში არაერთხელ გვხვდება ოსტატურად ჩაქსოვილი სახით სხვა კომპოზიტორთა ნაწარმოებებში.

პირველი კვარტეტი მნიშვნელოვანი მოვლენაა შ. თაქთაქიშვილის შემოქმედებაში. იგი არა მარტო აჯამებს მის საკომპოზიტორო მოღვაწეობის ადრინდელ ეტაპს, არამედ ეროვნულ კამერულ მუსიკას შემდგომი განვითარების გზებს უსახავს.

შ. თაქთაქიშვილის შემოქმედება მოიცავს მუსიკის სხვადასხვა ჟანრებს. იგია ავტორი ორი დიდი ოპერისა და ბალეტის, სიმფონიების, სუიტების, მცირე ფორმის საორკესტრო პიესების, ვოკალური ანსამბლების, სიმღერა-რომანსებისა და სხვ. ეს მოწმობს კომპოზიტორის მრავალმხრივ ინტერესს ეროვნული სამუსიკო ხელოვნების თითქმის ყოველი დარგისადმი. მაგრამ არც ერთ მათგანში მას ისეთი უდავო დამსახურება არ მიუძღვის, როგორც კამერული ინსტრუმენტული მუსიკის დარგში.

რახან ზემოდ მის პირველ კვარტეტს შევეხეთ, განვაგრძოთ მ. თაქთაქიშვილის კამერულ ნაწარმოებთა განხილვა.

კვარტეტი № 2 (სოლ მინორი, 1933 წ.) პირველს დაშორებულთა სამი წლით, მაგრამ მათ შორის დიდი განსხვავებაა. მეორე კვარტეტის მუსიკა მოწმობს ავტორის პროფესიული ოსტატობის ზრდას. თემატური მასალა მასში უფრო დეტალურ დამუშავებას და მრავალმხრივ განვითარებას განიცდის. ეს ნაწარმოები, შედარებით პირველ კვარტეტთან, კონსტრუქციულადაც უფრო მკვრივი და მთლიანია. მაგრამ იგი მოკლებულია გულის სიღრმიდან ამონადენ გრძნობათა გამოთქმის იმ უშუალოებას, აღლეგებულობას, გაშიშვლებული ნერვის თრთოლვას, რაც ესოდენ ძვირფასი და მომხიბვლელია მის პირველ კვარტეტში. როგორც ჩანს, კომპოზიტორმა, თავის მეორე კვარტეტში შეგნებულად შეზღუდა გრძნობათა გამოვლინება; სამაგიეროდ — გააძლიერა ნაწარმოების კონსტრუქციული მხარე, მეტის მთლიანობით ააგო კვარტეტის ოთხივე ნაწილი და გვამცნო თავისი საკომპოზიტორო ოსტატობის განუხრელი ზრდა.

მ. თაქთაქიშვილი ავტორია ორი ოთხნაწილიანი საფორტეპიანო ტრიოსი. პირველი მათგანი, (რე-მინორი) მიძღვნილი დ. ე. არაყიშვილისადმი, შექმნილია, 1944 წელს. პირველი ნაწილი ხასიათდება მძლავრი დრამატული დაძაბულობით. იგი აგებულია კონტრასტულ ემოციურ განწყობილებათა ამსახველ კონფლიქტურ თემებზე, რომელთაგან მთავარი-ქმედითი, ენერგიული ხასიათისაა და აქტიურ მონაწილეობას ღებულობს ნაწილის დინამიკურ განვითარებაში; მეორე, დამხმარე თემა — ავტორის ლირიკული ბუნების დამახასიათებელი მღერადობით გამოირჩევა.

მუსიკალური ნაკადის აღმავლობის მომენტებში იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს ხმოვანებს არა ტრიო, არამედ სხვა მოზრდილი ინსტრუმენტული ანსამბლი—იმდენად იტაცებს მსმენელს ტრიოს მუსიკალური ენის მხურვალეობა და ხმათა ოსტატური შეხამება.

მეორე, ნელი ნაწილის მუსიკას, თავისი ნატიფი ჰარმონიული ნიუანსებით, შუქ-ჩრდილის თამაშით, შთამბეჭდავი მღერადობით

თითქოს ზღაპრულ ზმანებათა სამყაროში შევეყვართ. რაც შეეხება ცოცხალ, მჩქეფარე სკერცოს, იგი გამოირჩევა მხიარული, ცხოველყოფილი იერით, სიკეკლუციითა და ელფეროვნებით.

ტრიოს ფინალში გატარებულია პირველი ნაწილის მთავარი თემის მონათესავე მუსიკალური მასალა. ერთხელ კიდევ გამოჩნდება განვლილი ფსიქოლოგიური დრამის გამოძახილები, მაგრამ საბოლოოდ იმარჯვებს ოპტიმისტური საწყისი, ღრმა რწმენა ცხოვრების შემოქმედებითი ძალებისადმი.

დაახლოებით ასეთივე იდეურ-ემოციური შინაარსისაა კომპოზიტორის მიერ 1945 წელს შექმნილი მეორე საფორტეპიანო ტრიო (ლა მინორი), რომელშიაც ავტორს ოსტატურად აქვს გამოყენებული ამ ფორმის დამახასიათებელი მუსიკალურ-გამომსახველობითი საშუალებანი.

ამავე შემადგენლობისათვის არის დაწერილი „ცეკვა“ (1939 წ.) — ერთნაწილიანი ქანრული ხასიათის პიესა.

საცეკვაო ფორმებისადმი მისწრაფება ჩანს აგრეთვე 1946 წელს დაწერილ საცეკვაო სუიტაში სიმებიანი კვარტეტისათვის. მასში მოცემულია სამი ხალხური ცეკვა: ხორუმი, ოსური და ქართული, რომლებშიაც გამოყენებულია ამ ცეკვების დამახასიათებელი მეტრულ-რიტმული საფუძველი, ხოლო მელოდიკურად ორიგინალურ პიესებს წარმოადგენენ.

შ. თაქთაქიშვილს შექმნილი აქვს 50-მდე სოლო ინსტრუმენტული პიესები ვიოლინოსა, ჩელოსა და ფორტეპიანოსათვის. იგი როგორც ვიოლინისტი, საფუძვლიანად იცნობს ამ ინსტრუმენტის გამომსახველ საშუალებებს, ვიოლინოს მოქნილი, გამომსახველი მელოდიურობის ბუნებას. შემთხვევითი როდია, ამიტომ, დამწყები კომპოზიტორის მიმართვა საყვარელი საკრავისადმი, რომლისთვისაც იგი, ჯერ კიდევ 1922 წელს, ქმნის მცირე ფორმის, ნაზი მელოდიურობით გამორჩეულ პიესას — „ზღაპარი“. ათი წლის შემდეგ წერს მოხდენილ სკერცოს, ხოლო 1939 წელს — აზერბაიჯანულ და სომხურ ცეკვებს, რომელთაგან პირველი უფრო მეტი მხატვრული ღირებულების მქონეა, ვიდრე მეორე. ბოლო წლებში შექმნილ

სავიოლინო პიესებიდან აღსანიშნავია „ალბომი ბავშვთათვის“ და სკერცო № 2.

მართალია, ჩელოს დაკვრას შ. თაქთაქიშვილი არ ფლობს, მაგრამ მისი ძმის, ერთ დროს გამოჩენილი ვიოლონჩელისტის, პირველი ქართული კვარტეტის წევრის — გიორგი თაქთაქიშვილის მეოხებით იგი ისევე გაცნობილია ამ საკრავს, როგორც ვიოლინოს, მით უმეტეს, რომ ორთავე ინსტრუმენტს ბევრი რამ აქვს საერთო.

ჩელოსათვის კომპოზიტორს დაწერილი აქვს ღირსშესანიშნავი ნაწარმოებები, მათ შორის — უღრმესი ემოციურობის გამომხატველი „მწუხარება“ (1926). 36 წელმა განვლო ამ პიესის შექმნიდან, მაგრამ მას დღემდე არ დაუკარგავს მსმენელზე მძლავრი ზეგავლენის ძალა.

ამ პიესასთან დაკავშირებით მაგონდება ერთი ეპიზოდი, რომელმაც წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა ჩემზე.

1943 წელია. მატარებლით მოსკოვიდან თბილისს ვბრუნდები. ოდესღაც აყვავებული დაბა-ქალაქები, ახლა, მთელი გზის მანძილზე ფაშისტ დამპყრობელთა ურდოების მიერ გადამწვარ-გადაბუგულნი, საზარელ სანახაობას წარმოადგენდა. დღის 4 საათი იქნებოდა, როდესაც მატარებელი ჩრდილო-კავკასიის ქალ. კავკაზსკაიას მიადგა. მაგრამ სადღაა სადგური? მის ნაცვლად — გაპარტახებული, მიწასთან გასწორებული მიდამო. მხოლოდ ქვიშად ქცეული, ცეცხლის მიერ გაშავებული აგურის და თეთრი ქვის ნამსხვრევები და მოწმობდნენ იმას, რომ ოდესღაც აქ რკინიგზის სადგურის დიდი შენობა იყო.

ამ დროს, მძლავრ რეპროდუქტორში, მოსკოვის რადიოსადგურის გადმოცემით, გაისმა... შალვა თაქთაქიშვილის „მწუხარება“! ჩელოს ღრმა და შთამბეჭდავი ხმოვანება აზვირთებულ ტალღებით ეფინებოდა იქაურობას. რა არ ისმოდა ამ პატარა, მაგრამ გულწრფელი ემოციურობით აღსავსე პიესაში: მოთქმა, გოდება, გულის სიღრმიდან მონადენი მწუხარება. დაღმავალ მელოდიას — გამომსახველი რეჩიტაცია სცვლის. შუა ეპიზოდში გაიღვებს ნათელი სევდის ბურუსით მოსილი ჰანგი, როგორც წუთიერი მიგო-

ნება წარსულის ბედნიერებაზე და... კვლავ წუხილი, კვლავ ზარისე-
ბური, ღონემიხილი დაქანება დასკვნითი ეპიზოდისა.

შევამჩნიე, რომ სადგურზე დამხდურნი და „ბაქანზე“ გამოსუ-
ლი მგზავრები სულგანაბულნი უსმენდნენ ქართველი კომპოზი-
ტორის ამ შესანიშნავ ქმნილებას. ჩელოს მიერ უსიტყვოდ გადმო-
ცემული განწყობილება უშუალო გამოძახილს პოულობდა მათს შვე-
ნებაში, რადგან, იმ მომენტში ს მ ე ნ ი ლ ი პირდაპირ ესატყვისებოდა
ს ი ლ უ ლ ს....

ეს პიესა კიდევ ერთი დამამტკიცებელი საბუთია იმისა, თუ
რა ძლიერი ემოციური ზეგავლენის მქონეა ალალი გულით შექმნილი
მხატვრული ნაწარმოები და რაოდენ მძლავრად იტაცებს ადამიანს
ხელოვანის გულწრფელი გამონათქვამი...

ოთხი წლით ადრე ჩელოსათვის დაწერილია პატარა პიესა
„ნანა“; 1930 წელს შექმნილია „ვალსი“, 1938 წელს — „მელოდია“;
ხოლო 1944 წელს — „ალბომი ბავშვთათვის“.

განსაკუთრებით მრავალრიცხოვანია მცირე ფორმის საფორ-
ტეპიანო პიესები, რომელთაც, სავიოლინო და სავიოლენჩელო პიე-
სებთან ერთად, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ბავშვთა მუსი-
კალური აღზრდის საქმეში.

1930—1960 წლებში შ. თაქთაქიშვილს შექმნილი აქვს როგორც
ცალკეული საფორტეპიანო პიესები, ისე მათი კრებულები. პირ-
ველს მიეკუთვნებიან: მარში, მეგრული სიმღერა, ცეკვა ქართული,
ბზრიალა, სახუმარო და სხვ.; კრებულიდან აღსანიშნავია „ბავშვთა
სამყარო“ (ათი პიესა, 1930 წ., სხვადასხვა წლებში გამოცემული
ოთხჯერ), „ალბომი ბავშვთათვის“ (ხუთი პიესა), „ბუნების სურა-
თები“ (ხუთი პიესა), ათი ვარიაცია, „ბავშვებს“ (მსუბუქი პიესების
კრებული), საშუალო სიძნელის სამი სონატინა. მეტიწილი ამ კრე-
ბულებისა გამოცემულია 3—4-ჯერ, რაც მოწმობს მათ პოპულა-
რობას. ამასვე მოწმობს ისიც, რომ რიგი ამ პიესებისა, საკავშირო
კულტურის სამინისტროს მიერ, შეტანილია სამუსიკო სასწავლებ-
ლებისა და სკოლების პედაგოგიურ რეპერტუარში.

შედარებით რთული საფორტეპიანო ფაქტურით და იმპრესიო-
ნისტული ხერხების გამოყენებით ხასიათდება „ბუნების სურათები“

(განსაკუთრებით—„შუქი მთაში“, „მზე ამოდის“ და „გაზაფხული“), დანარჩენ კრებულებში კი, თუმცა ყოველთვის როდია დაცული მუსიკის ეროვნული კოლორიტი, მაგრამ მათი მხატვრული ღირსება მაინც უეჭველია.

კამერულ ინსტრუმენტული ნაწარმოებების პარალელურად შ. თაქთაქიშვილი ქმნის სიმფონიურ ნაწარმოებებსაც. პირველ ხანებში ეს არის მცირე ფორმის პიესები: „ოროველა“ (1939), „ბავშვთა სამყარო“ (1930, რაც წარმოადგენს 10 საფორტეპიანო პიესის გაორკესტრებას), 4-ნაწილიანი „ლირიკული ფრაგმენტები“ (1930), საბავშვო სუიტა და „სურათები ბავშვებისათვის“ (1937). ყველა ეს უპრეტენზიო საორკესტრო პიესები მიეკუთვნებიან პროგრამულ მინიატურებს, რომლებშიაც დიდი ადგილი აქვს დათმობილი ჟანრულ სურათებს, პეიზაჟს და ცეკვას. განცალკევებით დგას „პოემა 1905 წელზე“ (რასაც ზემოდ შევხებით) და ორი სუიტა ბალეტ „მალთაყვას“ მუსიკიდან.

რაც შეეხება საკუთრივ სიმფონიურ ნაწარმოებებს, ასეთთა რიცხვს მიეკუთვნებიან: საზეიმო უვერტიურა (1945), გმირული უვერტიურა (1949) და სიმფონიეტა (1953, 4 ნაწილი).

საზეიმო უვერტიურა დაწერილია სონატური ალეგროს ფორმით. დრამატულად დაძაბულ მთავარ თემას უპირისპირდება ლალი, მარშისებური თემა, რომელსაც, მუსიკის მთელი ნაკადი, დასკვნით თემისაკენ მიჰყავს. ამ უკანასკნელის ბრწყინვალე, საზეიმო ხმოვანებით მთავრდება უვერტიურა, რომელიც გამოხატავს საბჭოთა ადამიანების გამირობას, მათ ოპტიმისტურ სულისკვეთებას.

ოთხნაწილიანი სიმფონიეტა (1953), მიძღვნილი ავტორის მიერ თავისი ქალიშვილის — ნინოსადმი, პროგრამული ნაწარმოებია. როგორც ჟანრის განსაზღვრიდან ჩანს, კომპოზიტორს მიზნად ჰქონდა დასახული დაეწერა არა შინაარსით და ფორმით რთული სიმფონიური ნაწარმოები, არამედ მცირე მასშტაბის საორკესტრო პიესა, ძირითადად — სუიტის ტიპისა. მართლაც, შ. თაქთაქიშვილის სიმფონიეტა (ესეც — ამ ჟანრის პირველი ნიმუში ქართულ მუსიკაში) წარმოადგენს მუსიკალურად ასახული ნორჩ პიონერთა ცხოვ-

რებიდან აღებულ ეპიზოდების და მშობლიური ბუნების სურათების მონაცვლეობას.

მაღალი მთის ფერდობი პიონერებითაა მოფენილი. ისმის ბავშვთა ყრიამული. იმართება თამაშობანი, ფიზკულტურული ვარჯიშობანი. ერთად გასწევენ მახლობელ კოლმეურნეთა მინდორ-ველზე, ბალ-ბოსტნებისაკენ რათა, შეძლებისამებრ, დაეხმარონ მშრომელთ. ასეთია, ავტორის აზრით, პირველი ნაწილის შინაარსი. იგი დაწერილია სონატური ალეგროს ფორმით, აგებულია ახალგაზრდულად ენერგიულ, მღერად ლირიკულ და მარშისებურ თემებზე. ცხადია, რომ მუსიკალურ სახეთა კონფლიქტურობაზე ან მასალის დინამიკურ განვითარებაზე ლაპარაკიც ზედმეტია, რადგან თვით უდარდელი შინაარსი ამ ნაწილისა მუსიკის არავითარ დაძაბულობას არ მოითხოვს.

მეორე, ნელი ნაწილი — ღამის ბუნების პოეტური სურათია. დიადი, დაწყნარებული ბუნების წიაღში სძინავს პიონერთა ბანაკს. მაღლა ცაზე ვარსკვლავები კიაფობენ. შორს მთაში ცეცხლის შუქი გამოკრთის..

სკერცო იწყება ხალხური სიმღერის თემით — „თებრონე მიდის წყალზედა“, რაც მოხდენილადაა დამუშავებული ორკესტრის სიმებიანთა ჯგუფში. მას მოსდევს კეკლუცი, საცეკვაო ხასიათის ეპიზოდი. ეს ნაწილი მთლიანად გადმოსცემს პიონერთა ფერხულს, მათ ცეკვა-თამაშს.

ღამდება. პიონერები მწვერვალისაკენ მიიმართებიან ამომავალი მზის შესახვედრად. თვალწინ დიადი ბუნების გრანდიოზული სურათი გადაიშლება. ნელა, დინჯად ამოდის მნათობი, რომლის ოქროსფერი სხივები გაანათებს არე-მარეს. ეს ფინალური ნაწილი კომპოზიტორს გადმოცემული აქვს მარშისებური და საცეკვაო ხასიათის თემებით. დასასრულ, მთელი ორკესტრის მძლავრი ხმოვანება ასახავს მზის ამოსვლის შთამბეჭდავ, გრანდიოზულ სურათს.

ეს საინტერესო ნაწარმოები — პირველი ქართული „პასტორალური სიმფონიეტა“, რომლის ოთხივე ნაწილში, მხატვრული დამაჯერებლობის ძალით, ავტორს გადმოცემული აქვს მშობლიური

ბუნების სურათები და ამ ელფეროვან ფონზე — ბავშვთა უღარდ-
ლობა, მათი სპეტაკი სულიერი სამყარო.

აქამდე შ. თაქთაქიშვილი, ბავშვთათვის შექმნილ პიესებს.
უმთავრესად, კამერული მუსიკის მინიატურულ ფორმებში წერდა.
1933—1937 წლებში შექმნილი „საბავშვო სუიტა“ და „სურათები
ბავშვთათვის“ (წისკვილი, ფრინველთა ეზო, მწყემსი, ბინდი, მარში),
დაწერილი მცირე ორკესტრისათვის, წარმოადგენენ, მსგავსად „ბავშ-
ვთა სამყაროს“ 10 პიესისა, კამერული პიესების გაორკესტრების
მაგალითს. სიმფონიეტაში კი კომპოზიტორმა მიმართა ორკესტრს
და მოხდენილად გამოიყენა მისი გამომსახველი საშუალებანი.

სიმფონიური მუსიკის დარგში შ. თაქთაქიშვილს შექმნილი აქვს
აგრეთვე რამდენიმე ინსტრუმენტული კონცერტი ორკესტრის თან-
ხლებით, რომელთა შორის უეჭველი ღირსებებით გამოირჩევიან:
კონცერტი № 2 ჩელოსათვის და კონცერტინო ფორტეპიანოსათვის.
მათზე გაცილებით ადრე — 1932 წელს — დაწერილია ჩელოს პირ-
ველი კონცერტი (მეორე რედაქცია — 1949 წ.). მღელვარე ემოციე-
ბის გამომხატველ პირველ ნაწილს სცვლის მარტივი სამნაწილიანი
სკერცო. ანდანტე, რომლის ინტონაციები მოგვაგონებენ ჩაიკოვსკის
ლირიკულ თემებს, უშუალოდ გადადის პრესტოში. უკანასკნელი
ეხმაურება მენდელსონის „იტალიური სიმფონიის“ ფინალს (სალტა-
რელა). ასეთივე რიტმულ საფუძველზეა აგებული მისი პირველი
კვარტეტის ფინალიც.

რაც შეეხება შ. თაქთაქიშვილის მეორე კონცერტს ჩელოსათვის
ორკესტრის თანხლებით, იგი დაწერილია 1960 წელს. კონცერტი
ერთნაწილიანია, თუმცა ამ ერთნაწილიანობაში ადვილად შეიგრძნო-
ბა ფარული ციკლიურობა. ეს ნაწარმოები, როგორც თავისი მუ-
სიკალური ღირსებით, ისე საკომპოზიციო ოსტატობის გამომჟღავ-
ნებით გაცილებით მაღლა დგას არა მარტო ჩელოს პირველ, არამედ
სხვა, წინა პერიოდში შექმნილ კონცერტებზედაც.

ნაცვლად უბრალო გომოფონური ფაქტურისა, ამ კონცერტში
შედარებით ფართოდაა გამოყენებული პოლიფონიური ხერხები,
ჰარმონიული ენაც უფრო ნაირფეროვანი და კოლორიტულია. ყუ-
რადღებას იპყრობს აგრეთვე ძირითადი (საწყისი) თემის ენერგიული

გატარება თითქმის მთელი კონცერტის მანძილზე, რითაც მიღწეულია კონცერტის ფარული ციკლიურობის (სამნაწილიანობის) მთლიანობა.

მიუხედავად საფორტეპიანო კონცერტინოს (1959) მცირე მოცულობისა, იგი, თავისი მხატვრული ღირსებებით, უფრო მაღლა დგას, ვიდრე სრული სამნაწილიანი კონცერტი ფორტეპიანოსა და ორკესტრისათვის (1957). კონცერტინოში აღსანიშნავია თემატური მასალის გამომსახველობა, მელოდიკურ და ჰარმონიულ მიმოქცევათა ერთგვარი სიახლე და ნათელი, გამჭვირვალე ფორმა. კარგად არის გამოყენებული აგრეთვე ფორტეპიანოს ტექნიკური შესაძლებლობანი, თუმცა დიდ სირთულეს ამ მხრივ აქ ადგილი არა აქვს.

1941—1952 წლებში შ. თაქთაქიშვილს დაწერილი აქვს ოთხი მარში: „სალაშქრო“, „კავკასიის გმირებს“ (1942), „საზეიმო მარში“ და „მშობლიური ველები.“ ყველა ეს ნაწარმოებები არაერთხელ შესრულებულა ამიერკავკასიის ჯარის ნაწილების სასულე ორკესტრების მიერ.

ცნობილია, თუ რა მნიშვნელობა ენიჭება საოპერო ჟანრს, განსაკუთრებით—თანამედროვეობის თემაზე აგებულ მუსიკალურ-დრამატიულ ნაწარმოებს მასების იდეოლოგიურად აღზრდის საქმეში. შალვა თაქთაქიშვილი, როგორც მოწინავე კომპოზიტორი და პროგრესული ხელოვანი, არ შეიძლება არ დაინტერესებულიყო საბჭოთა ოპერის შექმნით.

1939 წელს შ. თაქთაქიშვილმა დაიწყო მუშაობა ოპერაზე „დეპუტატი“ გ. თაქთაქიშვილის ლიბრეტოზე.

„დეპუტატის“ მოქმედება სწარმოებს ომისწინა პერიოდში და გამოხატავს საბჭოთა ადამიანების საქმიან და საყოფაცხოვრებო ურთიერთობას. ოპერა ახლებურად სვამს მნიშვნელოვან საკითხებს, როგორიცაა: საბჭოთა მორალი; ადამიანთა დამოკიდებულება პირადისა და საზოგადოებრივისადმი; ფარული ფორმა ძველსა და ახლის შორის ბრძოლისა; პარტიის, კოლექტივის როლი საბჭოთა ადამიანების შეგნების გარდაქმნაში და ა. შ. როგორც ვხედავთ, ოპერის ავტორებმა მიზნად დაისახეს საკმაოდ რთული ამოცანების გადაწყვეტა. ბევრი რამ „დეპუტატში“ სერიოზულ ყურადღებას

იმსახურებდა. რაც შეეხება მუსიკას, მეტი წილი სოლო და განსაკუთრებით საგუნდო ეპიზოდებისა დადებითი შეფასების ღირსი იყო.

შ. თაქთაქიშვილი, როგორც ბუნებით ლირიკოსი და ფსიქოლოგიურ განცდათა ასახვისადმი განწყობილი კომპოზიტორი, ისეთ სცენებში იყო ძლიერი, სადაც მას უნდა გადმოეცა ამა თუ იმ გმირის სულიერი განწყობილება, მძლავრი ემოციური აღმავლობა და სხვ. ამ მხრივ გამოირჩევა ნანოს — ოპერის მთავარი პერსონაჟის — მთელი რიგი არიებისა („შფოთავს გული, აღელვებული“, უკანასკნელი სცენა ექიმ მენაბდესთან და სხვ.), მენაბდეს არია ფინალში, დეიდა დორას არია („ერთხელ ვიხილე“) და ა. შ.

ოპერა „დეპუტატი“ დაიდგა თბილისის თეატრის სცენაზე 1940—1941 წლის სეზონში. დირიჟორობდა შ. აზმაიფარაშვილი, დადგმა ეკუთვნოდა შ. აღსაბაძეს, მხატვრული გაფორმება ი. შარლემანს. ოპერაში მონაწილეობდნენ საუკეთესო არტისტული ძალები: ნ. ცომაია, ე. სოხაძე, დ. ანდლულაძე, დ. გამრეკელი და სხვ.

მიუხედავად იმისა, რომ „დეპუტატს“ ხანგრძლივი სცენური არსებობა არ ხვდა წილად, მან მაინც გარკვეული როლი შეასრულა ქართული საბჭოთა ოპერის წარმოქმნისა და განვითარების საქმეში. ამ მხრივ მნიშვნელობა ჰქონდა „დეპუტატის“ როგორც დადებით თვისებებს, ისე ნაკლოვანებებსაც. ხოლო თვით ფაქტი საბჭოთა თემაზე პირველი საოპერო ნაწარმოების შექმნისა სხვა ქართველ კომპოზიტორებისათვის მისაბამ და წამახალისებელ მაგალითად იქცა.

1940 წელს შ. თაქთაქიშვილმა დაიწყო შექმნა მეორე, ლირიკულ-ფსიქოლოგიურ ოპერისა „ოთარაანთ ქვრივი“ ილია ჭავჭავაძის ცნობილი მოთხრობის მიხედვით. (ლიბრეტო გ. თაქთაქიშვილის). ცხრა წლის შემდეგ კომპოზიტორი ხელმეორედ დაუბრუნდა ამ ნაწარმოებს, ჩაატარა ახალი რედაქცია, მაგრამ „ოთარაანთ ქვრივი“ ჯერ საოპერო სცენაზე არ დადგმულა.

„მალთაყვა“* — პირველი ქართული ბალეტია, დაწერილი საბჭოთა სინამდვილის ამსახველ სიუჟეტზე (ლიბრეტო გ. თაქთაქიშვილის). ამ ნაწარმოების შექმნას შ. თაქთაქიშვილი შეუდგა 1937 წელს, ხოლო ერთი წლის შემდეგ 4 მოქმედებიანი ბალეტი „მალთაყვა“ დაიდგა თბილისის სცენაზე. დირიჟორობდა ო. დიმიტრიადი, დამდგმელი-რეჟისორი იყო ა. თაყაიშვილი, ბალეტმეისტერები — ვ. ლიტვინენკო და დ. ჯავრიშვილი, მხატვარი — თამარ აბაკელია. მთავარ როლს ბალეტში ასრულებდა ლილი გვარამაძე. გარდა თბილისისა, „მალთაყვა“ დაიდგა ლენინგრადში, 1939 წელს.

„მალთაყვაში“ მთელი რიგი ცეკვებია (შრომის, შეთქმულთა, ხორუმი, ლეკური, აზერბაიჯანული, სომხური და სხვ.), რომელნიც დადებით შეფასებას იმსახურებენ. მაგრამ ცალკეული ცეკვები როდი წყვეტენ ბალეტის, როგორც მუსიკალურ-ქორეოგრაფიული ნაწარმოების, იდეური და მხატვრული ღირსების საკითხს. ლიბრეტოს მიამიტი სიუჟეტური საფუძველი, სუსტ დრამატურგიასთან ერთად, კლასიკური და ხალხური ცეკვების აღრევა, მუსიკალური ენის სიჭრელე და სხვა, რა თქმა უნდა, ხელს არ შეუწყობდა ბალეტის ხანგრძლივ წარმატებას. ის ფაქტი, რომ „მალთაყვა“ 18-ჯერ იქნა შესრულებული, მოწმობდა ჩვენი საზოგადოებრიობის ცხოველ ინტერესს თანამედროვეობის თემაზე აგებულ საბალეტო ნაწარმოებისადმი. ამ მხრივ, „მალთაყვას“ მნიშვნელობა, როგორც პირველი ქართული საბჭოთა ბალეტისა, ეჭვს გარეშეა.

* მოკლე შინაარსი: საუკუნეებით დაჭაობებული კოლხეთის დაბლობი. მოსახლეობას არ სცილდება ავადმყოფობა (მალარია), სიღარიბე, გაჭირვება. საბჭოთა ადამიანები იწყებენ ბრძოლას ჭაობების ამოშრობისათვის. მათ მხარეზეა ცილა — შეძლებული გლეხის იულონის ქალიშვილი, მაია — ცილას მეგობარი და სოფლის სხვა ახალგაზრდობა. ცილას შეიპყრობს მძიმე სენი — მალარია. დივეოსანტები ააფეთქებენ დამბას, ახალგაზრდა მოწინავე კოლმეურნეს — დათოს მოუწყობენ უბედურ შემთხვევას, თავს ესხმიან მშენებლობის უფროსს — ახალკაცს. მაგრამ ცილას ეჭიმები გადაარჩენს. მტრებს შეიპყრობენ. იულონი და მონადირე კოსტა ჩაებმებიან სახალხო მშენებლობაში.

სოციალისტური შრომის შედეგად კოლხეთის დაბლობი სახეს იცვლის. ჭაობების ადგილზე ციტრუსოვანთა შესანიშნავი ბაღები აშენდა. ახალკაცი, მისი საცოლვე ცილა, მშენებლებთან ერთად, ზეიმობენ სოციალისტური შრომის გამარჯვებას.

შ. თაქთაქიშვილის შემოქმედებაში საკმაოდ მნიშვნელოვან ადგილი აქვს დათმობილი ვოკალურ ლირიკას. შეიძლება ითქვას, რომ კამერულ ინსტრუმენტულ ნაწარმოებთა შემდეგ, სიმღერა-რომანსის სფეროში კომპოზიტორს არაერთი საყურადღებო ნიმუში აქვს შექმნილი.

შ. თაქთაქიშვილმა თავისი შემოქმედებითი ნიჭი პირველად (1921) სიმღერის („ნანა“) შექმნით გამოავლინა. მას შემდეგ, თითქმის ოთხი ათეული წლის მანძილზე, კომპოზიტორს არ შეუწყვეტია ამ დარგში მუშაობა.

როგორც აღვნიშნეთ, შ. თაქთაქიშვილი, თავისი შემოქმედებითი ბუნებით, ლირიკოსია. ამიტომაც, დიდი უმრავლესობა მისი ცალკე ვოკალური ნაწარმოებებისა ფაქიზი ლირიზმითაა გამსჭვალული.

შ. თაქთაქიშვილი — განწყობილების ადამიანია. ამიტომაც, რომ პოეტური ტექსტის შერჩევაში იგი რაიმე გარკვეულ მიზანსწრაფვას, თემატიკისადმი პრინციპულ მიდგომას არ ამჟღავნებს. ამით აიხსნება ისიც, რომ მისი სიმღერები და რომანსები აგებულია სხვადასხვა ეროვნების, საუკუნის და მიმართულების პოეტთა ნაწარმოებებზე, როგორიცაა, მაგალითად: ბალმონტი და რაფიელ ერისთავი, სუვერნიკოვი და პუშკინი, ა. წერეთელი და კაჭახიძე, სპერანსკი და გ. ტაბიძე ან ი. ჭავჭავაძე და იაპონელი პოეტი იამამოტო და სხვა. მის სარომანსო ლირიკაში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი საბჭოთა პოეზიას (ნონეშვილი, ლეონიძე, ჩიქოვანი, გორგაძე, აბაშელი, მარიჯანი). ამასთან, წმინდა ლირიკულ სატრფიალო სიუჟეტთან ერთად, ვხვდებით ზოგად სოციალურ თემებსაც.

შ. თაქთაქიშვილის სიმღერა-რომანსები, მათი მუსიკალური ხარისხის მხრივ, თანაბარი ღირებულების როდია. ადრინდელ სიმღერებში იგრძნობა კომპოზიტორის მისწრაფება — დაეუფლოს ქართულ მუსიკალურ ფოლკლორულ მასალას, საფუძვლად დაუდოს იგი თავის შემოქმედებას. მაგრამ აქ უფრო ამ მასალისადმი დამორჩილებას აქვს ადგილი, ვიდრე მის შემოქმედებითად დაძლევას.

ბოლო წლების სიმღერებში („სოფლად“, „ბედო, შეავირო“.

„არ დაიდარდო დედაო“, „დასტრფის ვარდსა“, „მამა და შვილი“ და სხვ.) აშკარად იგრძნობა კომპოზიტორის მიერ ქართული მუსიკისათვის დამახასიათებელი ინტონაციურ და ჰარმონიულ მიმოქცევათა ორგანულად ათვისების ცდა, რაც განსაკუთრებით საკადანსო ბრუნვებში ჩანს. მაგრამ, ამავე დროს ვხვდებით მთელ რიგ სიმღერებს („გაზაფხულის სიმღერა“, „ტადარი ყაზბეგზე“, „გაზაფხული“, „მაისის სიმღერა“, „კაკლის გამყიდველი ბავშვი“ და სხვ.), რომელნიც აგებულია რუსულ და „ზოგადევრობულ“ მელოდიურ-ინტონაციურ სვლებზე სათანადო ჰარმონიული თანხლებითურთ.

შ. თაქთაქიშვილის ვოკალური ლირიკის საუკეთესო ნიმუშს მიეკუთვნება შესანიშნავი რომანსი „რისთვის მიყვარხარ?“ ი. ჭავჭავაძის ტექსტზე. იგი მნიშვნელოვანი ქმნილებაა არა მარტო ავტორის შემოქმედებაში, არამედ ქართული საბჭოთა რომანსის საყურადღებო შენაძენცაა.

შესავალ ტაქტებშივე კომპოზიტორი ქმნის შინაგახი აღელვებულობის ატმოსფეროს. აზვირთებულ ტალღებივით გუგუნებს არპეჯირებული პასაჟები ბანის პარტიაში, რომლის ფონზე გაისმის გარეგნულად თავშეკავებული, მაგრამ შინაგანი განცდებით გაჭერებული პირველი ფრაზები: „რისთვის მიყვარხარ? მისთვის, რომ ცრემლსა ჰბადავს ჩემს თვალში ეს სიყვარული“. მაგრამ, პირველი კულმინაციის შემდეგ („ეს ვული“), ავტორი აღარ მალავს აღელვებულობას: მელოდიური ხაზი, მთელს თანხლებასთან ერთად, სულ უფრო დაძაბული ხდება. მძლავრ აღმაფრენას, სიტყვაზე — „მიყვარხარ“, მოსდევს მელოდიის დაქანება, რათა უკანასკნელად (სიტყვაზე „სიცოცხლესა!“) განაპტკიცოს რომანსის მუსიკალური და შინაარსობრივი კულმინაცია.

შ. თაქთაქიშვილს არცერთ თავის სხვა ვოკალურ ნაწარმოებში არ მიუღწევია შინაარსის და ფორმის ესოდენ ბუნებრივი შერწყმისათვის, როგორც ამ რომანსში, რომელიც დაწეოალია გამკვეთი კომპოზიციის ფორმით.

სხვა ვოკალურ ნაწარმოებთა შორის აღსანიშნავია შ. თაქთაქიშვილის „ვოკალიზი“, დაწერილი საფრანგეთის გამომცემლობა

ლედუკის მიერ გამოცხადებულ კონკურსთან დაკავშირებით. ამ კონკურსში ბევრმა კომპოზიტორმა მიიღო მონაწილეობა, მათ შორის საქართველოდან — დ. არაყიშვილმა და შ. თაქთაქიშვილმა. უკანასკნელის „ვოკალიზი“ (ისე, როგორც დ. არაყიშვილის) მოწონებული იქნა კონკურსის ჟიურის მიერ; ამასთან დაკავშირებით კონკურსის მდივანი — ჰეტიში ავტორს წერდა:

„ძვირფასო მანესტრო! მივიღე თქვენი ფრიად მუსიკალური და ამდენადვე ხმისათვის მოხდენილი ვოკალიზი; იგი გამოირჩევა საინტერესო ჰარმონიით, მხატვრული მომხიბვლელით და პოეტურობით, რაც მე მასში შევიგრძნე. მე თქვენ მხურვალედ გილოცავთ. გამომცემლობა ლედუკი გიგზავნით ანგარიშს და გთხოვთ დაუბრუნოთ იგი ხელმოწერილი, რათა მაშინვე გამოგეგზავნოს თქვენ ვოკალიზისათვის დაწესებული ჰონორარი 500 ფრანკის რაოდენობით. მიიღეთ ძვირფასო მანესტრო მილოცვები და დარწმუნებული ბრძანდობლივთ ჩემს თქვენდამი მალაღ და გულწრფელ გრძნობებში. ჰეტიში, პარიზი, 23 ოქტომბერი, 1930 წელი“.

შ. თაქთაქიშვილს დაწერილი აქვს აგრეთვე ორი ღუეტი და 15-მდე საგუნდო ნაწარმოები, უმთავრესად ქართველი პოეტების ტექსტზე. მასვე ეკუთვნის ვ. კატაევის ტექსტზე რადიო-პიესის „წინ, დროც!“ და ფიზკულტურული პიესის „ძველს ელადაში“ მუსიკალური გაფორმება (ბათუმი, 1928 წ., ტექსტი და დადგმა დ. ჯავრიშვილის).

სეროიოზულ ინტერესს წარმოადგენს შ. თაქთაქიშვილის შრომები, წაკითხული თბილისის კონსერვატორიის საოპერო მომზადების კათედრაზე და მუსიკალურ სასწავლებლებში. თავის მოხსენებებში ავტორი, მრავალწლის პირად გამოცდილებას საოპერო სტუდიაში მუშაობის ხაზით, უზიარებს კოლეგებსა და მოსწავლე ახალგაზრდობას. ასეთია მისი შრომები: „ლიუბაშას სახე რიმსკი-კორსაკოვის ოპერაში „მეფის საცოლე“ (1949), „მალხაზის სახე შ. ფალიაშვილის „დაისში“ (1950), „დიდი რუსი მომღერლისა და მსახიობის შალიაპინის შესახებ“ (1951), „გუნდები ფალიაშვილის ოპერაში „ახესალომ და ეთერი“ (1952), „კონცერტმეისტერის ძუშაობა ვოკალისტთან საოპერო პარტიის შესწავლისათვის“ (1953);

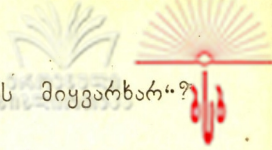
„დონ-ხოზეს მუსიკალურ-სცენური სახე ბიზეს „კარმენში“ (1954) და სხვ. მასვე ეკუთვნის რიგ ქართულ ვოკალურ ნაწარმოებთა რუსული თარგმანები.

შ. თაქთაქიშვილის, როგორც მოწინავე ხელოვანი, ნიადაგ ახლის ძიებაშია. მის სახელთანაა დაკავშირებული პირველობა ეროვნული მუსიკის მთელ რიგ ჟანრებში, როგორიცაა: კვარტეტი, საბჭოთა ოპერა და ბალეტი, საბავშვო ოპერა, კამერული ინსტრუმენტული სოლო პიესები, სიმფონიეტა; მან პირველმა შემოიტანა რევოლუციური თემატიკა პროგრამულ სიმფონიურ მუსიკაში. მაგრამ პიონერი ახალ ჟანრთა დამკვიდრებაში, იგი მინც ტრადიციონალისტად რჩება თავის შემოქმედებაში.

შ. თაქთაქიშვილმა, როგორც კომპოზიტორმა, მეტად რთული და შემოქმედებითი ძიებით დაძაბული გზა განვლო. ზოგადევროპულ მუსიკალურ კულტურაზე აღზრდილი ხელოვანი დიდხანს იმყოფებოდა ამ კულტურის უშუალო ზეგავლენის ქვეშ, რაც ადრინდელი პერიოდის და ზოგიერთ მის თანამედროვე ნაწარმოებებშიაც პოულობს გამოვლინებას. მაგრამ კომპოზიტორმა, ხალხურ სასიმღერო მასალაზე დაყრდნობით და მის თანამედროვე ქართველ კომპოზიტორთა პრაქტიკული გამოცდილების გათვალისწინებით, საკუთარი მუსიკალური ენის შემუშავებაში საგრძნობ წარმატებებს მიაღწია.

შეიძლება ვიდავოთ შ. თაქთაქიშვილის მუსიკალური სტილის არასაკმაო თვითმყოფადობაზე. მაგრამ უდავოა ის, რომ ყოველ თავის ნაწარმოებში კომპოზიტორი, პირველ ყოვლისა, გვევლინება ფრიად დახელოვნებულ ოსტატად, გულწრფელ, გრძნობიერ, ცხოვრებისა და ადამიანთა მოყვარულ ხელოვანად. განსაკუთრებით სათუთად გრძნობს იგი ბავშვთა სპეტაკ სამყაროს, რომლის მუსიკალურ გამოსახვას მან არაერთი ღირსშესანიშნავი ნაწარმოებით უძღვნა.

ამავე დროს, შ. თაქთაქიშვილი ყურადღებას იპყრობს ისეთი ნაწარმოებებით, რომლებშიაც გადმოგვცემს დაძაბულ ფსიქოლოგიურ განწყობილებებს, შინაგან აღელვებულობას. ამას ნათლად

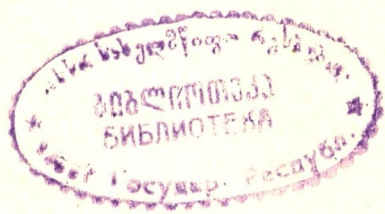

მოწმობს მისი კვარტეტი № 1, რომანსი „რისთვის მიყვარხარ“? ცალკეული არიები „დეპუტატი“-დან და სხვ.

შ. თაქთაქიშვილი — მკვეთრად გამოხატული ლირიკოსი და კომერულობის ღრმად შემგრძნობი კომპოზიტორია. ამიტომაც, რომ დიდი ფორმის ნაწარმოებებშიაც კი იგი, ასეთი ბუნების მქონე მუსიკოს-ხელოვანის სწორედ ამ თვისებებს ამჟღავნებს და ყველაზე უფრო სრულად სწორედ აქ ვლინდება მისი შემოქმედებითი მეობა.

ძნელია, რა თქმა უნდა, მოკლე მონოგრაფიულ ნარკვევში ყოველივე იმის აღწერაც კი, რაც შ. თაქთაქიშვილს განვლილი 40 წლის მანძილზე გაუკეთებია.

შ. თაქთაქიშვილის მრავალმხრივი და ნაყოფიერი მოღვაწეობა მოწმობს მის სამაგალითო შინაგან ორგანიზებულობას, შრომისმოყვარეობას, უდიდესი პასუხისმგებლობის გრძნობას ნაკისრ ვალდებულებათა პირნათლად შესრულებაში. ყოველივე ეს საწინდარია იმისა, რომ 62 წელს მიღწეული სახელოვანი კომპოზიტორი, ეროვნული მუსიკალური კადრების აღმზრდელი, აქტიური საზოგადოებრივი მოღვაწე, გულისხმიერი ადამიანი და მეგობარი, რომელმაც საყოველთაო პატივისცემა და სიყვარული დაიმსახურა, შემდეგშიაც ბევრ რამეს შესძენს მშობლიურ მხარეს და ხელს შეუწყობს ეროვნული სამუსიკო ხელოვნების განუხრელ ზრდასა და განვითარებას.

Павел Васильевич Хучуа
Шалва Тактакишвили

(монографический очерк
на грузинском языке)

Издание Музфонда Грузии
Тбилиси 1962 год

ფანო 27 კვ3.

